

ATT SE VÅLDSUTSATTA ÄLDRE

Kvalitativ studie om biståndshandläggares och enhetschefers kunskaper kring våld mot äldre

AKILA HAMDI

PHERNILLA JOHANSSON SJÖVIK

Huvudområde: Socialt arbete

Nivå: Grundnivå

Högskolepoäng: 15 hp

Program: Socionomprogrammet

Kursnamn: Examensarbete inom socialt arbete

Kurskod: SAA056

Handledare: Sylvia Olsson

Seminariedatum: 2022-01-13

Betygsdatum: 2022-01-24

ATT SE VÅLDSUTSATTA ÄLDRE

Författare: Akila Hamdi och Phernilla Johansson Sjövik

Mälardalens högskola

Akademien för hälsa, vård och välfärd

Socionomprogrammet

Examensarbete inom socialt arbete, 15 högskolepoäng

Vårterminen 2022

SAMMANFATTNING

Syftet med studien är att undersöka och belysa vilken teoretisk kunskap biståndshandläggare samt enhetschefer som arbetar med äldre har kring våld mot äldre. Studien ämnar även att undersöka hur kunskap används i det praktiska arbetet i situationer där våld mot äldre kan förekomma. Trots att våld mot äldre är globalt erkänt som ett socialt problem är det tämligen outforskat. Yrkesverksamma som arbetar med målgruppen utgör en viktig roll i att uppmärksamma våldsutsatta äldre där kunskap om våld och dess konsekvenser är en förutsättning för möjlighet till stöd. Datainsamlingen består av sex semistrukturerade intervjuer med biståndshandläggare samt enhetschefer. Analys av studien har genomförts genom att tillämpa ett teoretiskt ramverk bestående av socialkonstruktionism och ålderism. Resultat från studien visar att det saknas specifikt inriktad utbildning kring våld mot äldre samt brister i kunskap kring riktlinjer och rutiner inom aktuella verksamheter. Resultatet visar även på att erfarenhet och samverkan har betydelse i att synliggöra våldet.

Nyckelord: äldre, våld mot äldre, kunskap, yrkesverksamma, socialkonstruktionism, ålderism

TO SEE VIOLENCE AGAINST ELDERLY

Authors: Akila Hamdi och Phernilla Johansson Sjövik

Mälardalen University

School of Health, Care and Social Welfare

The Social Work Program

Thesis in Social Work, 15 credits

Spring term 2022

ABSTRACT

The purpose of the study is to investigate and highlight what theoretical knowledge aid managers and unit managers who work with elderly have about violence against elderly. The study also aims to investigate how knowledge is used in practical work in situations where violence against elderly may occur. Although violence against elderly is globally recognized as a social problem, it is rather unexplored. Professionals working with the target group play an important role in drawing attention to elderly people exposed to violence, where knowledge of violence and its consequences is a prerequisite for the possibility of support. The data collection consists of six semi-structured interviews with aid managers and heads of unit. Analysis of the study has been carried out by applying a theoretical framework consisting of social construction and ageism. Results from the study show that there is a lack of specifically focused education on violence against elderly and lack of knowledge about guidelines and routines within current activities. The results also show that experience and collaboration are important in making violence visible.

Keywords: elderly, violence against elderly, knowledge, professionals, social constructionism, ageism

FÖRORD

Vi vill rikta ett stort tack till er, biståndshandläggare, teamledare och enhetschefer som tagit av er tid för att bli intervjuade av oss. Ni har berikat studien och gjort den genomförbar med intressanta och informationsrika möten. Tack för att ni delat med er av era tankar och upplevelser.

Ett stort tack till Sylvia Ohlsson. Din handledning har för oss varit guld värd och har medfört att vi lärt oss väldigt mycket under kort tid. Förutom att du har gett oss goda råd och förbättringsförslag, har du även stöttat och uppmuntrat oss genomgående under arbetet.

INNEHÅLL

1	INLEDNING	1
1.1	Bakgrund	2
1.1.1	<i>Relevansen för socialt arbete</i>	3
1.2	Syfte och frågeställningar	3
1.3	Centrala begrepp	3
1.3.1	<i>Äldre</i>	3
1.3.2	<i>Biståndshandläggare</i>	4
1.3.3	<i>Enhetschef</i>	4
1.3.4	<i>Våld mot äldre</i>	4
2	TIDIGARE FORSKNING	4
2.1	Vikten av medvetenhet och kunskap om våld mot äldre	5
2.1.1	<i>Svårigheten att observera det osynliga våldet</i>	6
2.2	Professionellas roll i arbetet med våldsutsatta äldre	7
2.3	Sammanfattning av tidigare forskning	9
3	TEORI	9
3.1	Socialkonstruktionism	10
3.2	Socialkonstruktionism i det sociala arbetet	10
3.3	Ålderism	11
4	METOD	12
4.1	Metodologisk ansats	12
4.2	Metodologiskt tillvägagångssätt	14
4.3	Urval	14
4.4	Datinsamling och genomförande	15
4.5	Databearbetning och analys	15
4.6	Etiska ställningstaganden	16
4.7	Kvalitetssäkring	17
4.8	Trovärdighet	18

4.9	Överförbarhet och generaliserbarhet.....	18
4.10	Pålitlighet	19
4.11	Äkthet.....	19
5	RESULTAT OCH ANALYS	19
5.1	Teoretisk och praktisk kunskap av betydelse i arbetet kring våld mot äldre	20
5.1.1	<i>Kunskap i praktiken.....</i>	22
5.1.2	<i>Agerande och stöd vid våldsutsatthet.....</i>	25
5.2	Professionellas egna uppfattningar- avgörande för att synliggöra våldet	27
5.2.1	<i>Magkänsla och erfarenhet.....</i>	30
6	DISKUSSION.....	31
6.1	Resultatdiskussion.....	32
6.2	Metoddiskussion	34
7	SLUTSATS.....	35
	REFERENSER.....	37

BILAGA A; INFORMATIONSBREV

BILAGA B; INTERVJUGUIDE

1 INLEDNING

Våld förekommer i flera olika former och kan vara fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt, materiellt eller i form av försummelse. Våldet kan ta sig flera olika uttryck exempelvis genom slag och knuffar, hot och tvång, kränkande sexuellt språk, frångående av materiella tillhörigheter eller felaktig medicinering. När våldet utspelar sig av en person som den våldsutsatta har en förtroendefull och nära relation till går våldet under beteckningen våld i nära relation (Socialstyrelsen, 2016). Våldsutsatta kan påverkas av våldet kort- och långsiktigt och våldet kan förorsaka både psykisk och fysisk ohälsa. Bland annat kan våldet medföra kroppslig smärta, mag-tarmbesvär, depression eller självskadebeteende (Sveriges kommuner och regioner, 2021).

Både män och kvinnor i olika åldrar utsätts för våld, men äldre uppges vara en särskilt utsatt grupp (Brottsförebyggande rådet [Brå], 2021; Hydle & Johns, 1993). Uppskattningsvis kan omkring en av sex äldre världen över vara våldsutsatt och med anledning av våldets höga förekomst benämns våld mot äldre som ett folkhälsoproblem (Världshälsoorganisationen [WHO], 2021; Yon m.fl., 2017). Äldre rapporterar i väldigt liten omfattning om sin våldsutsatthet och söker sällan stöd (Eriksson, 2001; Socialstyrelsen, 2014). Anledningen uppges kunna vara att äldre själva kan ha svårigheter att definiera och upptäcka olika former av våld (Region Gotland, 2013). Samtidigt kan äldre uppleva skamkänsla och ett begränsat socialt nätverk kan orsaka brist på möjlig samtalskontakt (Jönson & Harnett, 2015; Regeringskansliet, 2014).

Yrkesverksamma som arbetar med äldre utgör därför en mycket viktig roll i att uppmärksamma våldsutsatta äldre (Joy Torgé m.fl., 2020; Regeringskansliet, 2014; Region Gotland, 2013). Enligt WHO (2021) finns ett stort mörkertal gällande våld mot äldre. Socialstyrelsen (2014) tar upp kunskapsbrist, ålderism och stereotypiska föreställningar som möjliga orsaker till att våldet förblir dolt. Föreställningar om äldre hos yrkesverksamma är i många fall relaterade till förväntningar på prestationer och förmågor utifrån ålder. Såväl negativa som positiva föreställningar kan medföra försummelse, diskriminering eller nervärdering av äldre. Professionella behöver i sitt arbete med äldre både ha kunskap om våld och dess konsekvenser samt medvetenhet kring åldrande och äldre (Joy Torgé, 2020; Region Gotland, 2013). Svårigheten i att upptäcka våldsutsatta äldre kan bero på att tecken som kan indikera på våldsförekomst uppfattas som symtom på normalt åldrande, vilket medför behov hos yrkesverksamma att ha kunskap kring åldrandets olika delar (Ernst Bravell, 2020a; Regeringskansliet, 2014). Åldrandet är en individuell process som ofta medför förändringar i stora delar av kroppen (Fristedt, 2020). Flertalet av kroppens organ och system påverkas och äldre löper hög risk att drabbas av sjukdomar och andra yttre påverkningar då motståndskraften och reservkapacitet minskar (Ernst Bravell, 2020b). Försämringar av fysisk och psykisk hälsa medför en ökad risk för våldsutsatthet och äldre riskerar att påverkas svårare av våldets konsekvenser än yngre (Hydle & Johns, 1993; Länsstyrelsen Stockholm, 2016). Våldsutsattheten kan medföra ytterligare försämringar på

hälsan och risken för våld ökar när stödbehovet och beroendet av närstående och personal blir större, samtidigt minskar möjligheten att lämna den våldsamma relationen (Eriksson, 2001; Socialstyrelsen, 2016).

1.1 Bakgrund

Socialt arbete med äldre sker i stor utsträckning inom äldreomsorgens verksamheter (Jönson & Harnett, 2015). Det åligger Sveriges kommuner att ge stöd och hjälp till behövande (2 kap. 1§ Socialtjänstlagen 2001:453, [SoL]) och äldre benämns som en utsatt grupp som under trygga förhållanden ska få möjlighet att leva och bo självständigt och få känna välbefinnande (5 kap. 4–6 § SoL). I Sverige fanns det år 2020 över två miljoner personer i åldern 65 år eller äldre och omkring 235 000 personer i åldern 65 år och uppåt hade pågående hemtjänstinsatser i ordinärt boende (Socialstyrelsen, 2021; Statistiska centralbyrån, 2021). Det är socialtjänstens biståndshandläggare som utreder och bedömer äldres behov av insatser med stöd av 4 kap. 1§ SoL. Kommunala enhetschefer bär ansvaret för att äldre får den vård- och omsorg som de behöver och utgör tillsammans med biståndshandläggarna en betydande roll för det sociala arbetet med äldre (Jönson & Harnett, 2015).

Hydle och Johns (1993) beskriver att biståndshandläggare och hemtjänstpersonal får en roll som vittnen när äldre utsätts för våld och ställs i dessa situationer inför etiska dilemman kring hur de ska tolka och hantera situationen. Våld mot äldre är enligt Jönson och Harnett (2015) komplext då det kan röra sig om ett ömsesidigt beroende mellan våldsutövare och våldsutsatt. Allt fler når en högre ålder och det är inte ovanligt att flera generationer lever samtidigt och att äktenskap varar länge. Detta medför att fler föräldrar får omsorg av sina barn som själva är äldre eller att omsorgen sker inom äktenskapet utan stöd utifrån (Sundström, 2020). Edebalk (2007) nämner att det i allt större utsträckning är anhöriga som stöttar sina närstående äldre. Äldre kan ha åldrats med våldet och risken för att utsättas för våld som äldre ökar när närstående är omsorgsgivare. För att minska risken att ansvaret läggs på den våldsutsatta behövs diskussioner inom yrkesgrupper för att medvetengöra attityder hos personal (Jönsson och Harnett, 2015).

Det finns teoretisk och praktisk kunskap som kan bidra till förmåga att kunna förutse vad som kan komma att ske och vilka handlingar som kan bidra till förändring (Kalman, 2013). Eliasson-Lappalainen (2015) beskriver betydelsen av den teoretiska och praktiska kunskapen och hur de kompletterar varandra. Genom att praktisera den teoretiska kunskapen kan förståelsen fördjupas. Jönson och Harnett (2015) ställer sig frågande till om yrkesverksamma har den kunskap som behövs för att hantera våldssituationer. Att ge stöd och hjälp vid våldsutsatthet till behövande brottsoffer och deras närstående åligger enligt 5 kap. 11§ SoL de svenska kommunerna och bör utformas efter bästa tillgängliga kunskap enligt 7 § i 3 kap. av Socialstyrelsens föreskrift SOFS 2014:4 och särskilda behov som ålder bör beaktas. Personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver ökade kunskaper för att hantera grupper med särskild utsatthet (Socialstyrelsen, 2016). Kunskaper och lyhördhet behövs för att kunna arbeta utifrån ett helhetsperspektiv där verksamheter samverkar med varandra och närstående till de äldre (Johansson & Östlund, 2020).

1.1.1 Relevansen för socialt arbete

Äldre som grupp är inget socialt problem enligt Jönson och Harnett (2015) men Nygren (2016) påtalar att kunskapen inom socialt arbete ska inbegripa kunskap om situationer som innebär eller riskerar att bli till sociala problem. Socialt arbete med äldre behöver ske inte bara på individnivå utan också verka för att synliggöra problematiska situationer där insatser kan leda till samhällsförändringar. Våldsutsatta äldre kan vara i behov av andra hanteringsstrategier jämfört med yngre trots att våldets karaktär kan vara likartad (Jönson & Harnett, 2015). Denna studie är av relevans för socialt arbete då den ämnar undersöka hur arbetet kring våld mot äldre sker hos biståndshandläggare och enhetschefer inom hemtjänst och vilken uppfattning och kunskap de yrkesverksamma har kring ämnet. Detta är av stor betydelse för socialt arbete med våldsutsatta äldre då problemet förväntas öka och yrkesverksamma har en viktig roll för äldre som blir utsatta. Genom en bättre inblick i hur våldet idag förebyggs, upptäcks och hanteras inom verksamheterna kan brister och styrkor eventuellt hittas. När våld mot äldre uppdagas är det vanligt att åtgärden blir insatser från äldreomsorgen men det är brist på evidensbaserade metoder vid agerande mot våldsutsatta äldre (Jönson & Harnett, 2015; Yon m.fl., 2017). Studier av detta slag skulle kunna vara bidragande till att upptäcka fungerande strategier för insatser som kan stötta och minska äldres våldsutsatthet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka vilken teoretisk kunskap biståndshandläggare som beslutar om stödinsatser till äldre med stöd av 4 kap. 1§ Socialtjänstlagen (2001:453) och enhetschefer inom kommunal hemtjänst har kring våld mot äldre. Studien ämnar även att undersöka hur handläggarna och enhetscheferna använder kunskapen i det praktiska arbetet i situationer där våld mot äldre kan förekomma.

- Vilken teoretisk och praktisk kunskap kring våld mot äldre besitter biståndshandläggare och enhetschefer?
- Har biståndshandläggare och enhetschefer medvetenhet och förmåga att observera riskfaktorer hos äldre och hur hanterar de ärenden där det finns risk att äldre utsätts för våld?

1.3 Centrala begrepp

Här presenteras använda begrepp för att tydliggöra begreppens betydelse i denna studie.

1.3.1 Äldre

I studien används ingen åldersdefinition vid användning av begreppet äldre. Detta dels med anledning av att ålder är mer än bara antal levda år och behöver ses utifrån ett kronologiskt, biologiskt, socialt och psykologisk åldrande (Ernst Bravell, 2020a; Jönson & Harnett, 2015).

Samtidigt på grund av att studiens deltagare inte arbetar utifrån en specifik åldersgrupp utan är verksamma i verksamheter där brukarna är från myndighetsålder och uppåt.

1.3.2 Biståndshandläggare

Biståndshandläggare som åsyftas i denna studie arbetar inom socialtjänsten och handlägger individuella ärende gällande personer från arton år och uppåt med stöd från Socialstyrelsens dokumentation och handläggning (SOSFS 2014:5). Handläggarna tar emot ansökningar, utreder stöd- och hjälpbehov och fattar beslut med stöd av 4 kap. 1§ Socialtjänstlagen (2001:453) samt följer upp beslutade insatser (Kunskapsguiden, 2020). Teamledaren har även valts ut i vissa avseenden ingå i befattningen biståndshandläggare då erfarenhet från handläggning och involvering i ärendefrågor finns.

1.3.3 Enhetschef

Begreppet enhetschef beskriver i studien kommunala hemtjänstchefer som arbetar med och ansvarar för utförandet av beslutade insatser inom socialtjänsten. Enhetscheferna har även ett arbetsledande ansvar och kan inneha exempelvis socionomutbildning, sjuksköterskeutbildning eller social omsorgsutbildning (Jönson & Harnett, 2015).

1.3.4 Våld mot äldre

Det saknas en enhetlig definition av begreppet våld mot äldre (Socialstyrelsen, 2014) men studien har använt WHO:s och The International Network for the Prevention of Elder Abuse, INPEA:s, definition av våld mot äldre som tillkännages i Torontodeklarationen (WHO, 2002). Våldet definieras vara en enstaka eller upprepad handling, eller avsaknad av lämplig handling, i en relation med förväntat förtroende som skapar lidande eller skada hos den äldre och inkluderar oavsiktlig eller avsiktlig försummelse.

Äldre kan utsättas för våld av någon som vederbörande har haft en nära och förtroendefull relation till som varit fast och varaktig. Det kan röra sig om partner, barn eller andra släktingar, grannar eller vård- och omsorgspersonal (Regeringskansliet, 2014).

2 TIDIGARE FORSKNING

Våld mot äldre är ett komplext begrepp och utifrån tidigare svensk och internationell forskning från bland annat Nederländerna, Kanada, Israel, USA och Irland belyses våldet utifrån professionellas och äldres egna upplevelser och föreställningar. Tidigare forskning har valts ut efter sökning med sökord som *”elder abuse”*, *”violence against elder”* och *”violence against old”* samt *”abuse of elder”* och *”social work with elderly”* i Mälardalens

högskolas databas Primo. Syftet med presentationen av forskningen är att lyfta vikten av kunskap och professionellas roll samt ge ökad förståelse kring våld mot äldre.

2.1 Vikten av medvetenhet och kunskap om våld mot äldre

Forskare i tidigare studier lyfter behov av ytterligare forskning kring våld mot äldre (Ahnlund m.fl., 2020; Erlingsson m.fl., 2006; Fearing m.fl., 2017; McGarry m.fl., 2011; Naughton m.fl., 2013; Pillemer m.fl., 2016; Weeks m.fl., 2008). Vidare studier där äldre själva är deltagare uppges vara av särskild vikt enligt Ahnlund m.fl. (2020) och Mysyuk m.fl. (2016) som menar att studier där äldre själva kommer till tals kan öka förståelsen hos yrkesverksamma om äldres egna upplevelser och föreställningar av våld. Föreställningar om våld mot äldre kan skilja sig mellan äldre och yrkesverksamma, vilket framkommer i Killicks m.fl. (2015) systematiska litteraturöversyn av 15 studier. Genom en ökad förståelse hos personal kan medvetenheten kring våld mot äldre öka, vilket av Mysyuk m.fl. (2016) belyses som en viktig del i det förebyggande arbetet och vid hantering av våld mot äldre. Flera forskare påtalar bristen, men också vikten av medvetenhet kring våld mot äldre hos både äldre, yrkesverksamma och i samhället (Killick m.fl., 2015; McGarry m.fl., 2011; Weeks m.fl., 2008). Naughton m.fl. (2013) har utfört en irländsk nationell tvärsnittsstudie med 2012 respondenter med syfte att undersöka äldres medvetenhet kring våld mot äldre. I studien lyfts vikten av äldres medvetenhet och forskarna bedömer ett behov av ökad medvetenhet mellan den teoretiska förståelsen om våld mot äldre och olämpliga beteenden i äldres egna liv. Det framkommer att medvetenheten om våld mot äldre är låg hos äldre som utsatts för ekonomiskt våld eller försummelse. Medvetenheten visade sig vara högre hos äldre som utsatts för sexuellt, fysiskt och/eller psykiskt våld. Omedvetenheten kan medföra att utsatta äldre inte förstår att de är utsatta för en form av våld och kan vara bidragande till att få fall rapporteras. I Erlingssons m.fl. (2005) fokusgruppsintervjuer uppges de 37 äldre deltagarna till en början att de inte utsatts för någon form av våld. Under intervjuerna kan de äldre dock identifiera upplevda situationer där våld förekommit. Meyer m.fl. (2020) hävdar också att äldre ibland saknar medvetenhet om att de har utsatts för våld och framställer att verbala och känslomässiga övergrepp sällan betecknas som våld.

Det framkommer i Killicks m.fl. (2015) granskning att kulturella faktorer kan påverka föreställningen av våld och beskriver det utifrån uppfattningar om familjens vårdande roll, tröskelvärden gällande våld, könsroller och partnerrelationer. Kulturella skillnader i uppfattning och medvetenhet tas även upp i Linderts m.fl. (2012) tvärsnittsstudie med 4467 äldre deltagare från sju olika europeiska länder och Yunus m.fl. (2019) systematiska granskning av 19 studier. Yunus m.fl. påtalar att kulturella normers skillnad i uppfattningen av våld mot äldre kan vara bidragande till svårigheten att nå en entydig definitionen av våld mot äldre vilket även framställs av Pillemer m.fl. (2016). Avsaknaden av tydlig definition både i samhället och bland äldre själva uppges av Naughton m.fl. (2013) vara en orsak till den omedvetenhet som finns kring våldet, en uppfattning som delas med Erlingsson m.fl. (2006). Samtidigt problematiserar flera forskare hur definitionsskillnader försvårar forskning och mätbara resultat av våld mot äldre (Acierno m.fl., 2010; Cooper m.fl., 2008; Killick & Taylor, 2009; Pillemer m.fl., 2016; Yon m.fl., 2017).

Definitionsskillnader kan enligt Yechezkel och Ayalon (2013) visa sig i professionellas uppfattning av våld mot äldre. I deras vinjettstudie undersöktes 212 israeliska socialarbetares reaktioner gällande intimt partnervåld. Syftet var att se om reaktionerna varierade beroende på om den våldsutsatta var yngre eller äldre. Forskarna fann att socialarbetarna tenderar att definiera våldet mot äldre som ett icke-våld jämfört med våld mot yngre. Att göra antaganden utifrån enbart en äldre persons ålder kan utgöra diskriminering enligt ålderismen. Ålderism är enligt Killick m.fl. (2015) vanligt förekommande och de lyfter hur attityder och omsorgsansvar har förändrats i samhället. Erlingssons m.fl. (2005) deltagare uppger en känsla av att som äldre inte längre räknas i samhället. Bland de 17 äldre som intervjuades i Mysyuks m.fl. (2016) studie uttrycks även där en upplevelse av en marginaliserad position i samhället. McGarry m.fl. (2011) problematiserar professionellas stereotypiska föreställningar och antaganden rörande våld mot äldre och poängterar, i likhet med Weeks m.fl. (2008), yrkesverksammas viktiga roll i att kunna identifiera våldskännetecken hos äldre. Weeks m.fl. betonar dock att yrkesverksamma ofta saknar denna kunskap, en uppfattning som även uttrycks av deltagarna i Erlingssons m.fl. (2005) studie. Saknas kunskapen hos personal finns det enligt McGarrys m.fl. (2011) litterära recension av 32 studier, en risk att våldet inte rapporteras, något som även Erlingsson m.fl. (2006) lyfter.

2.1.1 Svårigheten att observera det osynliga våldet

Deltagarna i Erlingssons m.fl. (2006) studie beskriver våld mot äldre som osynligt och som ett tabubelagt ämne. McGarry m.fl. (2011) och Mysyuk m.fl. (2013) skildrar även dem i sina studier våld mot äldre som ett tabu. Mysyuk m.fl. förtydligar att det är både hos äldre själva och hos professionella som denna upplevelse finns och exemplifierar att en möjlig orsak kan vara äldres ställning i samhället och sociala förväntningar på äldres självförtroende. Det är svårt för professionella att upptäcka och avgöra om äldre är utsatta för våld (Killick & Taylor, 2009). Erlingsson m.fl. (2006) och McGarry m.fl. (2011) uppger att våldstecken kan förbises på grund av ouppmärksamhet hos personal. Både McGarry m.fl. och Yechezkel och Ayalon (2013) påtalar att yrkesverksammas ouppmärksamhet kan bero på föreställningar av att tecknen är åldersrelaterade och exemplifierar bland annat blåmärke, fraktur eller förvirring. Att identifiera och definiera försummelse är enligt Acierno m.fl. (2010) svårt då det inte är ett uppenbart våld utan snarare ett uteblivet agerande från utövaren. Svårigheten tydliggörs i vinjettstudien gjord i Rumänien av Caciula m.fl. (2010) som undersökte 35 hemtjänstpersonals, 79 vårdtagares och två kvalificerade sjuksköterskors förmågor att upptäcka våldstecken hos äldre. Ingen av de professionella kunde identifiera vinjettens alla fyra våldsaspekter och äldre var mer benägna att upptäcka tecknen på försummelse. Vidare visade studien att personal med mindre erfarenhet kände igen fler våldstecken än de med mer vårdserfarenhet. Forskarna lyfter att en möjlig anledning till detta kan vara att de mindre erfarna nyligen genomgått sin utbildning i jämförelse med de som arbetat längre. Möjligheterna att upptäcka våld mot äldre är hos yrkesverksamma med utbildning större enligt Yechezkel och Ayalon (2013) som vidare problematiserar vikten av att kunna se det svårupptäckta psykiska våldet. Det psykiska våldet kan fungera som ett varningstecken som behöver observeras innan eventuell upptrappning eller ytterligare våldsformer tar vid. Psykiskt våld beskrivs som osynligt även i Killicks m.fl. (2015) studie och anse som värre än det fysiska våldet. Osynligheten möjliggör för våldet att fortgå under lång tid och vara av

mångskiftande nedbrytande karaktär. Det är inte ovanligt enligt Finfgeld-Connett (2014) att äldre utsätts parallellt för flera våldsformer. Meyer m.fl. (2020) uppger i motsats till Yechezkel och Ayalon (2013) att våldet kan övergå från fysiskt till psykiskt våld med försummelse.

I Yons m.fl. (2017) sammanslagning av studieresultaten framställs det psykiska våldet som den mest förekommande våldsformen av våld mot äldre. Ekonomiskt våld uppges som det nästförekommande följt av försummelse, sedan fysiskt våld och sexuellt våld som den ovanligaste. Ahnlunds m.fl. (2020) studieresultat visar till skillnad mot Yons m.fl. (2017) studie på att sexuellt våld var den vanligaste våldsformen som de 1423 kvinnliga respondenterna i åldern 60–74 år i Sverige utsatts för under senaste året. Yon m.fl. (2017) poängterar till likhet med andra forskare (Acierno m.fl., 2010; Ahnlund m.fl., 2020; Cooper m.fl., 2008; Lindert m.fl., 2012) problematiken i prevalensstudier kring våld mot äldre. Studiernas svårigheter uppges bland annat ligga i bristen på studier från låg- och medelinkomstländer, definitionsskillnader och studiemetodsvariationer.

Flera forskare har studerat och beskriver att olika faktorer påverkar våldsutsatthetens sannolikhet och skiljer mellan de olika våldsformerna (Acierno m.fl., 2020; Killick m.fl., 2015; Lindert m.fl., 2015). Acierno m.fl. (2020) påvisar i deras studie omfattande 5777 telefonintervjuer med äldre i USA samband mellan riskfaktorer och våldsformer. Forskarna lyfter lågt socialt stöd och upplevelser av tidigare traumatiska händelser som mest förekommande faktorer. Acierno m.fl. (2020) och Pillemer m.fl. (2016) påtalar även betydelsen av ålder och stödbehov som faktorer. Äldre som antingen är bosatta i utsatt område, ensamlevande eller delar bostad med vuxna barn har enligt Naughton m.fl. (2013) större risk att utsättas för våld. Boendemiljön anser även Weeks m.fl. (2008) som en riskfaktor. Flera forskare framställer olika hälsotillstånd och sjukdomar hos äldre som riskfaktorer för våld, bland annat stroke och demensdiagnos (Erlingsson m.fl., 2006; Naughton m.fl., 2013; Weeks m.fl., 2008). Äldre som diagnostiserats med demens kan utveckla ett utåtagerande beteende vilket enligt Yechezkel och Ayalon (2013) kan göra det svårt för våldsutsatta att förstå och hantera situationen. Med stigande ålder och försämrad hälsa kan äldre bli beroende av andra vilket ökar våldsriskerna. Det kan även medföra att den våldsutsatta äldre får ett behov av stöd från våldsutövaren (Mysyuk m.fl., 2013).

2.2 Professionellas roll i arbetet med våldsutsatta äldre

Äldre berättar i liten utsträckning om sin våldsutsatthet för myndigheter och professionella (Acierno m.fl., 2020; Cooper m.fl., 2008; Fearing m.fl., 2017; Mysyuk m.fl., 2013). Underrapporteringen åskådliggörs av Naughtons m.fl. (2013) studie där det framkommer att drygt 40 procent av de 2012 deltagarna varit våldsutsatta men under hälften rapporterade våldet till utomstående. Enligt Cooper m.fl. (2008) är det troligen bara de allvarligaste formerna av våld som rapporteras. Detta innebär att det förebyggande arbetet är av största vikt, något som lyfts av Pillemer m.fl. (2016) som menar att våld mot äldre är det vidaste problemet för äldre men som till stor del går att förebygga och betonar krav på samverkan mellan olika verksamheter i arbetet med våld mot äldre. Verksamhetsöverskridande

samarbete kan innebära svårigheter då verksamheter hanterar våld mot äldre på olika sätt (Killick & Taylor, 2009; McGarry m.fl., 2011; Yechezhel & Ayalon, 2013). Samverkan kan även påverkas av oklarhet i yrkesverksammas arbetsroller och Olaison m.fl. (2018) beskriver biståndshandläggarens roll som flerdimensionell och otydlig. Olaison m.fl. förklarar i deras fokusgruppsstudie med 60 deltagande biståndshandläggare, att biståndshandläggarens roll är att göra behovsbedömningar av insatser som sedan enhetschefer får som ansvar att tillhandahålla de äldre. Olika våldsfaktorer, situationsfaktorer och bredare kontextuella faktorer kan påverka hur yrkesverksamma uppfattar och bedömer äldres utsatthet (Killick & Taylor, 2009; Yechezhel & Ayalon, 2013). Killick och Taylor (2009) påvisar komplexiteten i arbetet med våldsutsatta äldre och uppger att yrkesverksamma ställs inför etiska dilemman, speciellt gällande äldres självbestämmande och när den utsatta inte vill ha en utredning. Enligt äldre själva i Erlingssons m.fl. (2005) studie finns det en inskränkning på äldres bestämmanderätt som medför en balansgång för professionella mellan att se till den äldres självbestämmande och tvång (Erlingssons m.fl., 2006).

Yon m.fl. (2017) har utfört en systematisk granskning och meta-analys av 52 studier representerade från 28 länder. Utifrån studien uppskattas det att 141 miljoner (15,7%) äldre i åldern från 60 år och uppåt årligen blir utsatta för våld, vilket innebär att en av sex äldre upplever våld. Pillemer m.fl. (2016) beskriver i deras systematiska granskning omfattande 20 studier, att våld mot äldre är så förekommande att yrkesverksamma som arbetar med äldre inom socialtjänst och hälso- och sjukvård sannolikt kommer att stöta på det i det vardagliga arbetet. Yrkesverksamma som arbetar med äldre har en viktig roll för våldsutsatta äldre (Killick & Taylor m.fl., 2009; McGarry m.fl., 2011; Weeks m.fl., 2008). Det är därmed enligt Yunus m.fl. (2019) som utfört en systematisk granskning av 19 studier, viktigt att förstå vilka konsekvenser våldet kan medföra äldre för att kunna erbjuda rätt insatser. En mängd olika faktorer påverkar konsekvenserna av våldet och skillnader hittades bland våldets konsekvenser hos män och kvinnor. Yon m.fl. (2019) och Fearing m.fl. (2017) uppger att våldsutsatta äldre löper risk för högre dödlighet, ökat behov av vård samt olika former av psykiska och fysiska symtom. Av Mysyuk m.fl. (2013) framgår att när våldsutsatta äldre har en nära relation med förövaren kan de uppleva ensamhet och isolering. Detta kan medföra socialt utanförskap och ökad sårbarhet. Våldet kan negativt påverka självbilden och självförmågan samt leda till svårigheter att fatta beslut, förändrade personliga normer och värderingar. Erlingssons m.fl. (2006) deltagare uppger skador hos den isolerade eller blåmärken hos den strokedrabbade som våldstecken. Det kan även vara en familjemedlem med avvikande beteende eller att äldres medicin tar slut fortare än enligt receptet. Yunus m.fl. (2019) menar att tillstånd orsakade på grund av sjukdom behöver ses i relation till de olika våldsformerna för att kunna göra en bedömning.

Flera forskare lyfter saknaden och behovet av evidensbaserade interventioner för våld mot äldre (Fearing m.fl., 2017; Pillemer m.fl., 2016; Yon m.fl., 2017). Dock menar Pillemer m.fl. (2016) och Fearing m.fl. (2017) att socialt stöd genom exempelvis stöd med dagliga sysslor kan utgöra ett skydd för äldre. Pillemer m.fl. (2016) beskriver vidare att insatser som avlastningsvård, måltidsberedning och utbildning kan minska risken för våld mot äldre. Både Cooper m.fl. (2008) och Yechezhel och Ayalon (2013) samt McGarry m.fl. (2011) uppger att det kan vara känslomässigt svårt för äldre att tala om våld. För äldre kan det vara skamfullt, skrämmande och skuldfullt att berätta om våldet (Erlingsson m.fl., 2006; Weeks m.fl., 2008).

När äldre väl berättar har det ofta pågått under lång tid (Mysyuk m.fl., 2016; Weeks m.fl., 2008). En annan möjlig tystnadsorsak uppges av Meyer m.fl. (2020) vara att äldre kan ha upplevt livslång våldsutsatthet, där våldet normaliseras i äldres relationer och den äldre börjar acceptera våldet. Finfgeld-Connetts (2014) granskning av tidigare studier påminner om Meyers m.fl. (2020) då granskningen i stort sett innehåller samma studier. Dock beskriver Finfgeld-Connetts (2014) den livslånga våldsutsattheten som ett flergenerationsproblem där kvinnor som växer upp med våld, flyr det genom flytt men åter hamnar i det. Lindert m.fl. (2015) och Cooper m.fl. (2008) uppger att det finns en benägenhet hos äldre och anhöriga att berätta om våldet när frågan väl ställs. Att ställa frågor om våld kan vara känsligt men rutinmässiga frågor till äldre och anhöriga kan öka chansen att upptäcka våld, särskilt hos icke-verbala äldre eller äldre med rädsla att tala om våld (Cooper m.fl., 2008).

2.3 Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning visar på att våld mot äldre förekommer i olika former och dess förekomst är svåruppskattad på grund av definitionsskillnader. Trots detta uppfattas en av sex äldre riskera att utsättas för våld. Våld mot äldre är svårupptäckt och komplext. Enbart en liten del av de våldsutsatta äldre berättar om sin våldsutsatthet och det är inte sällan våldet förblir dolt. Våldet kan ha blivit normaliserat efter att ha pågått under många år och kan vara känslomässigt svårt att prata om. Yrkesverksamma framställs inneha en viktig roll i att upptäcka våldsutsatta men brist på medvetenhet och kunskap samt attityder och stereotypiska föreställningar om äldre kan påverka deras observationsförmåga. Påverkan och konsekvenser av olika former av våld tar sig olika uttryck men medför ökad risk för högre dödlighet, ökat vård- och stödbehov samt risk för fysiska och psykiska symtom. Flera faktorer påverkar våldsriskerna för äldre och det är inte ovanligt att det förekommer ett ömsesidigt beroende mellan den våldsutsatta och våldsutövaren. Forskare påtalar bristen på evidensbaserade ingripanden men uppger att olika stödinsatser som ges genom bland annat hemtjänst kan ha en skyddande effekt.

3 TEORI

I detta avsnitt presenteras de teoretiska perspektiv samt teoretiskt begrepp som används genom hela processen i studien. Inledningsvis presenteras socialkonstruktionism som teori för att läsaren ska få en förståelse för arbetets teoretiska ramverk. Socialkonstruktionism i det sociala arbetet samt ålderism har sedan fungerat som teoretisk utgångspunkt för vidare analys av resultat.

3.1 Socialkonstruktionism

Berger och Luckmann anses vara förgrundsfigurer till socialkonstruktionism med boken *The social Construction of reality* (1966). Berger och Luckmanns ingång till socialkonstruktionism beskrivs som en helhetsteori om det sociala influerat av fenomenologin och den klassiska kunskapsociologin (Wenneberg, 2010). Koppling till fenomenologin och en av dess viktigaste företrädare Alfred Shutz (1973) kan bland annat urskiljas i Berger och Luckmanns tes om hur uppfattningen om verkligheten konstitueras och fokus på vardagskunskap. Fokus på vardagskunskap är något som särskiljer Berger och Luckmanns teori om kunskap från den klassiska kunskapsociologin med förgrundsfigurer som Mannheim, Scheler och till viss del Marx (Wenneberg, 2010). Berger och Luckmanns (2011) teori omfattar bland annat hur människan uppfattar och formar den sociala verkligheten i relation till hur kunskap uppfattas och formas i den sociala verkligheten. Kunskap och verklighet kan inte tas för givet då alla människor har olika uppfattningar om vad som är sant och det finns ingen direkt skillnad mellan begrepp som sann och falsk kunskap. Verkligheten är på så sätt ifrågasättbar då den konstrueras i ett socialt sammanhang och i ett socialt utbyte mellan individ och samhälle. Det som utgör grund för Berger och Luckmanns (2011) teori är tre påståenden: Samhället är en mänsklig produkt, samhället utgör en objektiv verklighet samt att människan är en social produkt. Dessa påståenden kopplas i sin tur samman via tre centrala begrepp: externalisering, objektivisering samt internalisering. Externalisering beskrivs med att människan utformar vanor naturligt vilka sprids till andra människor utan att de varit med om att forma eller skapa dessa vanor. På så sätt uppstår institutioner som berör fler människor i samhället. Då samhället är en mänsklig produkt bestående av ett stort antal sådana institutioner som människan föds in i sker en objektifiering av den sociala verkligheten. Samhället kan då ses som en objektiv verklighet som existerar oberoende av vem som befolkar den. Det som uppfattas som social verklighet existerar både som en inre och en yttre verklighet hos människan och socialisation sker både primärt och sekundärt. Den primära socialisationen sker i barndomen och är grundläggande för identitet. Via uppväxten sker en inläring (internalisering) av den sociala verklighetens normer och institutioner vilket medför att barnet blir en social produkt när hon tillägnat sig dem. Den sekundära socialisationen sker medvetet och mindre djupgående och innebär att människan intar nya roller i samhället vilket medför ny kunskap. Den subjektiva verkligheten är viktig att bevara vilket främst sker rutinmässigt via identifikation med personer i omgivningen. Identifikation sker via språket och det är kommunikation som bevarar den subjektiva verkligheten. (Berger & Luckmann, 2011; Wenneberg, 2010). Språket kan också ses som en mental struktur som begränsar vad som uttrycks. Exempel på ord som manligt/kvinnligt, mamma/pappa innehar associationer som i sin tur begränsar möjlighet till uttryck för annat än det som orden innebär. Skillnad i orden ses också som objektiv och naturlig (Johansson & Lalander, 2018).

3.2 Socialkonstruktionism i det sociala arbetet

Kärnan i Berger och Luckmanns (2011) teori består i att interaktion med andra är grundläggande för identitet och uppfattningen om världen delas, vilket medför att

verkligheten är socialt konstruerad och förändringsbar. Det som anses normalt i samhället, som kön, funktionshinder och klass konstrueras socialt och behöver inte vara en absolut återspeglning av verkligheten. Däremot har sociala konstruktioner av verkligheten konsekvenser då människor båda handlar efter och begränsas av dess uppfattning av verkligheten. Ordning och stabilitet upprätthålls via växelverkan mellan det människan skapar och påverkan av den redan existerande världen. Dock kan det som först betraktas som unika tankar och handlingar över tid resultera i svårföränderliga och relativt fasta institutioner. En organisation kan på så sätt ses som en egen komplex enhet med egna regler och social ordning där olika handlingar och ritualer institutioneras. Det enskilda subjektet kan då få svårare att urskilja sig själv i det (Johansson & Lalander, 2018). Yrkesverksamma som arbetar med socialt arbete ska inom den kontext de arbetar möta människor utifrån den verklighet de befinner sig i. Samtidigt ställs krav från den egna organisation och samhälleliga förväntningar på hur detta möte ska utföras. Payne (2015) beskriver utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv att det sociala arbetet kan vara reflexivt där relation mellan klient, yrkesverksam och organisation påverkar och förändrar varandra. Tre arenor anses viktiga för konstruktion av socialt arbete. Den politiska-sociala-ideologiska arenan utgörs av den politiska och sociala debatten som formar den politik som styr sociala instanser. I den officiella-professionella arenan ingår till exempel arbetsgivare och fackförbund som påverkar varandra i hur ett socialt arbete ska bedrivas. Den tredje arenan inbegriper klient-yrkesverksam-sociala myndigheter i vilken det sociala arbetet konstrueras genom påverkan och samspel mellan klient och handläggare. Socialt arbete kan således inte ses som en generell eller reell verklighet utan en följd av människors handlingar och diskussioner (Payne, 2015). Yrkesverksamma som verkar inom det sociala arbetet bemöter och hanterar sociala problem som via ett socialkonstruktionistiskt synsätt går att problematisera som begrepp. Enligt Thomassen (2007) definieras ett socialt problem som ett samspel mellan värde, tankesätt och praktiker där grundläggande värderingar, principer och tankesätt är avgörande för definition. Våld mot äldre kan ses som ett socialt problem och våld i sig kan enligt Van Lawick (2013) betraktas som en social, kulturell och tidsbunden konstruktion. Våldsbrott som socialt problem beskriver Moser Hällen och Sinisalo (2018a) konstrueras genom rädsla och kan konstrueras både utifrån hur det framställs i samhället och baserat på faktiska händelser. Hur en våldshandling definieras samt vem som ses som förövare och offer kan på individnivå upplevas olika även om händelseförloppet överensstämmer. Den egna föreställningen och antagandet om vem som kan utöva samt utsättas för våld påverkar hur våld konstrueras och därmed vilka möjligheter som finns till att upptäcka och hjälpa i våldssituationer (Moser Hällen & Sinisalo, 2018b). Socialkonstruktionism ämnas för detta arbete användas för att urskilja yrkesverksammas förförståelse samt kunskap om våld mot äldre och hur det eventuellt påverkar dem i deras arbete.

3.3 Ålderism

För detta arbete är det även av vikt att förstå de upplevelser och kunskap som förknippas med ålder och åldrandeprocessen som påverkas av sociala strukturer och definitioner. Vilket sammanhang och vad som påverkar individens upplevelser av ålder och stereotypiska

uppfattningar om äldre spelar stor roll för yrkesverksamma vid bedömning i våldssituationer. Socialkonstruktionism kan här fungera som en struktur för utforskandet av social interaktion och hur sociala och individuella uppfattningar om ålder uppstår. Av vikt är även att titta på hur verkligheten förändras över tid för människor där nya sociala roller och livssituationer påverkar individen (Bengtson m.fl., 2013). Ålderism beskrivs vara stereotypiska föreställningar eller fördomar baserat på en människas ålder och kan leda till diskriminering (Andersson, 2013). Robert Butler (1969) myntade begreppet och likställde det med begrepp som rasism och sexism (Jönsson & Harnett, 2015). Giddens och Sutton (2020) menar dock att ålderism särskiljer sig från rasism och sexism utifrån att det är något som vi alla kommer att genomleva. Fördomar mot äldre baseras både på de äldre själva och ålderdomen samt åldrandet i sig och kan vara så socialt integrerade i samhället att det inte reflekteras över dem som fördomar. Äldre själva behöver inte heller uppleva sig som diskriminerade. Andersson (2013) beskriver att ålderism kan förekomma på mikro- meso- och makronivå och uttrycks både som positiva och negativa aspekter. På individnivå beskrivs det vanligast med utgångspunkt från det socialpsykologiska attitydsbegreppet som innehåller tre komponenter, kognitiv (stereotyper), affektiv (fördomar) och beteende (diskriminering). Ålderism är således ett komplext begrepp som påverkas av samhällets strukturer och ges som uttryck både via stereotypa attityder, språkliga uttryck och talesätt (Jönsson & Harnett, 2015). Äldre ses i många sammanhang som en homogen grupp med just ålder som den utmärkande egenskapen. Individerna blir i första hand sin ålder och ses inte längre som män och kvinnor. Ålderdom kan också ses som en tid fri från våld. Äldre har inte sexlust eller att det kräver fysisk styrka för att utöva våld (Socialstyrelsen, 2016). Kombinationen av könsblindhet och föreställningen att äldre inte utövar våld kan leda till att våld mot äldre osynliggörs och därmed blir svårupptäckt för yrkesverksamma som arbetar med målgruppen. Ålderism ämnas i detta arbete ses utifrån samhällets attityder mot äldre personer och hur det eventuellt påverkar hur yrkesverksamma bedömer i situationer som berör våld. Jönsson och Harnett (2015) menar att socialt arbete med äldre bör inbegripa kunskap om sårbarheter och risker som berör äldre och utveckla lösningar för deras särskilda behov.

4 METOD

I detta avsnitt presenteras studiens metodologiska ansats samt metodval. Vidare redogörs för urvalsförfarande, arbetets datainsamling och genomförande, databearbetning och analys samt etiska ställningstaganden. Avslutningsvis redogörs för studiens kvalitetssäkring.

4.1 Metodologisk ansats

Kvalitativ metod är en forskningsstrategi som brukar vara inriktad på att tolka och förstå med utgångspunkt från studieobjektets perspektiv. Den kvalitativa forskaren strävar efter en förståelse av beteende, värderingar och åsikter inom den kontext som undersökningen

genomförs. En nära relation mellan en kvalitativ forskare och de som studeras är av vikt för möjlighet att se och uppfatta världen med deras ögon. Kvalitativ forskning har i regel fokus på koppling mellan deltagarens beteende och sociala situation och tenderar att anpassas efter utveckling över tid (Bryman, 2018). En kvalitativ ansats i form av semistrukturerade intervjuer ansågs lämplig för studiens syfte då den erbjuder möjlighet att utforska respondenternas uppfattning på ett djupare plan. Det bidrar även till en bredare förståelse för hur respondenterna tolkar och förstår världen och fenomen utifrån respondentens perspektiv (Alvesson & Sköldberg, 2017).

Hermeneutik har inspirerat denna studie och används som utgångspunkt för tolkning av insamlat material och besvarande av studiens frågeställningar. Hermeneutik är en tolkningslära med vetenskaplig inriktning där det studeras och tolkas samt görs försök att förstå människans egen förförståelse skapad ur egen erfarenhet och upplevelser. Kunskap om det som är mänskligt införskaffas via språket och uppfattas och tolkas som verkligt. Den hermeneutiska forskaren kan använda sig utav egen förförståelse vid närmande av studieobjektet och därmed se det som tillgång i sitt tolkningsarbete. Genom att pendla mellan subjektets synvinkel och objektets synvinkel kan forskaren utveckla en god förståelse av det studerade problemet (Bryman, 2018; Patel & Davidson, 2019). Samtidigt är det av vikt att förhålla sig kritisk till förförståelse för att förhindra en alltför subjektiv inställning till studiens objekt (Alvesson & Sköldberg, 2017). Förförståelse har beaktats objektivt och subjektivt genom en grundförståelse för att ålderism och socialkonstruktionism är ett socialt fenomen som omfattar både studiens författare samt studiens objekt.

En ontologisk socialkonstruktionistisk ansats ligger till grund för studien vilket syftar till antagandet att uppfattningen om verklighet skapas genom interaktion. Ontologi är ett filosofiskt begrepp som betyder läran om det varande och ämnar utforska frågor om vad som egentligen är verkligt och hur verkligheten är beskaffad. Ontologiska frågor kan indelas i två skilda synsätt: Objektivism samt konstruktionism. Ett objektivt synsätt innebär att sociala företeelser existerar oberoende av den sociala aktören. Verklighet och sociala företeelser anses ligga utanför människans intellekt och existerar därmed oberoende av människan. Utifrån ett socialkonstruktionistiskt synsätt skapas istället sociala företeelser och kategorier kontinuerligt av sociala aktörer i ett samspel med varandra. Verkligheten går därmed att revidera och förändra. Konstruktionism som begrepp har också diskuterats utifrån forskning och att dess beskrivning av verkligheten utgörs av konstruktioner vars tolkning och version inte kan betraktas som slutgiltig (Bryman, 2018). En socialkonstruktivistisk ståndpunkt har använts för öppenhet för begreppet kunskap och för möjligheten att nå djupare förståelse för hur våld mot äldre konstrueras av verksamheter och yrkesverksamma som arbetar med målgruppen samt hur det eventuellt påverkar vid bedömning av insatser.

Forskning syftar till att ge en så riktig kunskap om verkligheten som möjligt och framställs via empiri bestående av data och information om det som studeras. Hur teori och empiri relateras till varandra är en viktig del av arbetet och det finns alternativa sätt att genomföra detta på (Alvesson & Sköldberg, 2017). För denna studie har en abduktiv ansats använts vilket har utgångspunkt i att utifrån empiri utforma en teoretisk struktur. Till skillnad från deduktion och induktion innehar en abduktiv ansats ett djup och inbegriper förståelse för underliggande mönster och ett friare förhållningssätt till sitt arbetssätt. (Alvesson &

Sköldberg, 2017). Risk finns dock att studien kan påverkas av forskarens egen förförståelse om denne inte är tillräckligt vidsynt (Patel & Davidson, 2019). Initialt vid studiens utformning undersöktes annan relevant forskning inom området våld mot äldre för djupare förståelse för hur närmandet av forskningsproblemet skulle genomföras. Då ålderism beskrivs av flera forskare (Killick m.fl., 2015; Yechezkel & Ayalon, 2013) vara en bidragande faktor till att våld mot äldre osynliggörs applicerades ålderism som teoretisk utgångspunkt i ett tidigt skede. Socialkonstruktionism har vuxit fram som teoretisk referensram under studiens gång med fördjupad förståelse för problemområdets komplexitet. Studiens ansats kan anses vara abduktiv då val av teori och bearbetning av empiri skett växelvis (Alvesson & Sköldberg, 2017).

4.2 Metodologiskt tillvägagångssätt

Vid val av metodologiskt tillvägagångssätt har utgångspunkt varit studiens syfte och forskningsfrågor. Kvalitativ forskningsintervju ansågs lämplig som metod då den förmår att utforska respondenters attityder och erfarenheter på ett tillbörligt sätt samt förstå våld mot äldre utifrån deras perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2014). Ett semistrukturerat tillvägagångssätt har använts vid inhämtning av empiriskt data vilket innebär att en intervjuguide med relevanta teman och frågor används som underlag vid intervju med möjlighet till flexibilitet i frågornas ordningsföljd och följdfrågor (Bryman, 2018). Intervjuguiden (Bilaga B) utformades med frågor indelat under fyra teman, bakgrundsfrågor, kunskap om våld mot äldre, hur arbetet kring våld mot äldre bedrivs på yrkesverksams arbetsplats samt yrkesverksammars erfarenhet kring våld mot äldre. Då respondenternas uppfattning och tolkning av frågorna varit centralt vid intervjuerna har frågornas ordningsföljd samt uppföljning på frågorna varierat (Bryman, 2018).

4.3 Urval

Till den kvalitativa intervjustudien valdes yrkesverksamma som arbetar med målgruppen som urvalsgrupp för att tillgodose studiens syfte. Inklusionskriterier för medverkan var att den yrkesverksamma har erfarenhet av arbete med äldre i en beslutande position, antingen i direkt anslutning till de äldre eller utifrån att handleda personal som arbetar i direkt anslutning till målgruppen. Totalt har sex intervjuer genomförts i en större svensk kommun. Två enhetschefer för kommunal hemtjänst intervjuades, en teamledare på ett biståndskontor samt tre intervjuer med biståndshandläggare. Ett målstyrt urval tillämpades inledningsvis vid urval då respondenter strategiskt valts ut utifrån relevans för studiens syfte och frågeställningar, likställt med Brymans (2018) beskrivning av ett målstyrt urval. En blandning av bekvämlighets- och snöbollsurval (Bryman, 2018) tillämpades även då förfrågan om intervju innefattade möjlighet att distribuera frågan vidare inom respektive enhet.

4.4 Datainsamling och genomförande

Mejlkontakt togs med teamledare på ett biståndskontor samt med enhetschefer inom kommunal hemtjänst. Mejlet utformades som ett informationsbrev (Bilaga A) vilket presenterade studiens syfte, information om gällande sekretessbestämmelser rörande intervjumoment samt frågades om möjlighet till intervju med dem alternativt om de möjligt kunde distribuera frågan om intervju vidare till andra på respektive enhet. Två av samtliga kontaktade enhetschefer på kommunal hemtjänst återkom med svar om att de var villiga att ställa upp på intervju. Övriga återkopplande avböjde på grund av hög arbetsbelastning eller för lite kunskap i ämnet. En teamledare samt tre biståndshandläggare på ett biståndskontor återkom med svar om att de var villiga att ställa upp på intervju. Övriga svarande avböjde på grund av hög arbetsbelastning. Intervjuerna genomfördes efter önskemål om tid och plats av respektive respondent vilket resulterade i fyra fysiska intervjuer samt två via digitala videosamtal. Fysiskt möte underlättar vid intervjuer då det ökar möjlighet att uppfatta kroppsspråk och ansiktsuttryck (Bryman, 2018). Ökad vana av användning av digitala medier, både för respondenterna samt intervjuare gjorde dock att upplevelsen blev avslappnad och innehållsrik. Samtliga fysiska intervjuer genomfördes på respondents arbetsplats efter deras önskemål. Innan påbörjad intervju inhämtades muntligt samtycke till inspelning av intervjun samt information delgavs om att materialet skulle raderas efter slutfört arbete. Inspelning av intervjuer är fördelaktigt då intervjuaren kan koncentrera sig på ämnet samt att det underlättar en noggrann analys av det insamlade materialet (Bryman, 2018; Kvale & Brinkmann, 2014). En nackdel kan dock vara att respondenten kan känna sig obekvämt och uttrycka sig onaturligt av rädsla för ett felaktigt intryck (Bryman, 2018). Intervjuerna pågick under cirka 30–50 minuter.

4.5 Databearbetning och analys

Inspelat material från intervjuerna transkriberades noggrant till skrift för bättre överblick över intervjuerna vilket skapar goda möjligheter till djupare analys (Bryman, 2018). Anteckningar vid intervjun samt vid transkribering har genomgående gjorts då tolkningsprocessen behöver ses som en kontinuerlig process redan vid intervjun samt vid transkribering, likställt med det Bryman (2018) beskriver. Tematisk analys användes vid analys av empiri baserad på Braun och Clarkes (2006) beskrivning. Materialet har analyserats i fem faser med syfte att hitta teman. Den första fasen innefattar att redan vid datainsamlingen söka meningsmönster i det insamlade materialet innan påbörjad kodning. De transkriberade utskrifterna har lästs ett flertal gånger för ett djupare helhetsintryck samt reflektion relaterat till förförståelse, tidigare forskning samt teori. Diskussioner kring den insamlade empirin har genomgående gjorts och inleddes redan efter varje genomförd intervju. Den andra fasen avser en inledande kodning av materialet i meningsfulla grupper och uppmärksammade nyckelord. Det transkriberade materialet har färgmarkerats i olika färger för möjlighet att jämföra samtliga genomförda intervjuer med varandra och hitta likheter samt skillnader. Exempel på nyckelord som uppmärksammades var samverkan, uppfatta våld, erfarenhet och ansvarsfördelning. Den tredje fasen innefattar sökning efter teman utifrån det kodade materialet vilket har gjorts genom att skapa tabeller utifrån de

uppmärksammade nyckelorden. Ett flertal delteman kunde då urskiljas och relateras till studiens syfte samt frågeställningar. Exempel på delteman är utbildning och kunskap, magkänsla och våldsuppfattning samt ansvarsgivande. I den fjärde fasen sker ytterligare bearbetning av delteman för att urskilja huvudteman samt eventuella underteman. Det sker på olika nivåer genom ytterligare granskning av grunddata utifrån delteman för att finna sammanhängande mönster och skillnader där en eventuell revidering sker vid behov. I den femte fasen ska de slutgiltiga teman som uppkommit definieras och namnges för möjlighet att återge dem vid analys (Braun & Clarke, 2006). De teman som uppkom vid första kodningen har reviderats vid flertalet gånger som slutgiltigt resulterade i två huvudteman med tillhörande underteman; *Teoretisk och praktisk kunskap av betydelse i arbetet kring våld mot äldre* med underteman *kunskap i praktiken och agerande och stöd vid våldsutsatthet* samt *Professionellas egna uppfattningar – avgörande för att synliggöra våldet* med undertemat *magkänsla och erfarenhet*.

4.6 Etiska ställningstaganden

De forskningsetiska principerna har genomgående beaktats under studiens gång. Forskning för med sig etiska frågeställningar som regleras i lagen om etikprövning (2003:460). Lagen avser att skydda den enskilda människan och respekten av människovärdet vid forskning som avser människor. Studier ska etikprövas i de fall de innefattar behandling av känsliga personuppgifter, egen lagöverträdelse av deltagare, domar, brottmål samt påverkan psykiskt eller fysisk på deltagare. Denna studie i form av kandidatuppsats berörs inte av nämnd lag enligt 2§ och 4§. Den bör ändå beakta de etiska principerna: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetkravet samt nyttjandekravet, då det framhålls viktigt att ta hänsyn till forskningsetiska riktlinjer även om forskning bedrivs utanför lagstiftningen (Vetenskapsrådet, 2017). Informationskravet samt samtyckeskravet involverar att respondenterna informeras om studiens syfte och de olika moment som innefattas i studien innan deltagande samt att deltagande i undersökningen är frivilligt och kan avbrytas när som helst. Konfidentialitetkravet samt nyttjandekravet omfattar hantering av personuppgifter och datainsamling och innebär att personlig information ska hanteras konfidentiellt för att förhindra att obehöriga kan ta del av personlig information samt att de uppgifter som samlas in om respondenterna endast får användas utifrån studiens specifika ändamål om inte information om annan tillämpning ges (Bryman, 2018; Patel & Davidson, 2019; Vetenskapsrådet, 2017). Informationskravet samt samtyckeskravet har beaktats i studien genom att deltagarna har informerats om studiens syfte, innebörden av deltagandet samt upplystes om att deltagandet när som helst under processen kunde avslutas via ett utsänt informationsbrev (Bilaga A). I informationsbrevet utgick vidare information om hur uppgifterna skulle komma att behandlas konfidentiellt och att deltagandet var anonymt vilket omfattas av konfidentialitetkravet. Muntlig upprepning av syfte, deltagandets innebörd, konfidentialitet, samt att de när som helst kan avbryta deltagandet gjordes vid intervjutillfällena. Möjlighet om ljudinspelning vid intervjuer tillfrågades och godkändes av respondenterna. Samtligt datamaterial har förvarats med tillförsikt för att förhindra att otillbörliga kan komma i kontakt med materialet samt förstörts efter slutfört arbete.

Deltagarna har även avidentifierats och endast nämnts med arbetstitel samt tilldelats fiktiva namn, vilka presenteras i tabell 1 i enlighet med Vetenskapsrådets (2017) rekommendationer.

Kvale och Brinkmann (2014) uppger att det bör finnas medvetenhet under hela studieprocessen kring etiska osäkerhetsområden då dessa inte alltid kan lösas inledningsvis i studier. Medveten reflektion och ett etiskt hänsynstagande över deltagande i studien bör således intas redan under planeringsstadiet av studien (Kalman & Lövgren, 2019). Särskilt viktiga etiska värden att ta hänsyn till i relation till forskningsdeltagande är människovärde, självbestämmande och integritet. Även övervägande av det vetenskapliga värdet i relation till skydd av respondenter mot eventuella skador vid studiens publicering. Ovannämnda etiska principer är utformade för att skydda deltagare gentemot forskaren men tar inte hänsyn till den eventuella risk deltagaren tar gentemot arbetsplatsens övriga personal så som chef eller arbetskamrater (Kalman & Lövgren, 2019). Detta övervägdes vid tillfrågande om deltagande då insikt fanns om att fullständig anonymitet inte kunde uppnås om enhetschefer och temaledare distribuerade vidare förfrågan om intervju till övrig personal. Även begränsning till att enbart sända förfrågan inom en kommun ökar risk för att inte uppnå anonymitet för respondenterna. Hänsyn har tagits till respondenternas anonymitet genom att tilldela dem namn utifrån verksamhet och inte kön. Enhetscheferna har således tilldelats kvinnliga namn och biståndshandläggare har fått manliga namn oberoende av könstillhörighet. Citat har också i den mån det är möjligt återgetts neutralt för minskad risk för sammankoppling.

4.7 Kvalitetssäkring

Kvalitativ forskning anses lämplig vid studier rörande hur människor upplever och konstruerar sin omgivning. Med en subjektiv inställning till forskningsförfarandet särskiljer den sig mot kvantitativ forskning som kännetecknas av sin objektivitet. Kritik som ofta riktas mot kvalitativ forskning är att den anses för subjektiv då forskarens egna värderingar påverkar studiens resultat (Bryman, 2018). Det i sig påverkar även möjlighet att replikera en kvalitativ undersökning då tolkning av data är beroende av forskarens subjektiva bedömning och sympatier. Enligt Bryman kan dock en alltför objektiv attityd leda till en särskiljning mellan social verklighet och den som skapar den vilket talar för svårighet att använda sig av kvantitativ metod gällande sociala fenomen. Ytterligare kritik som riktas mot kvalitativ forskning är dess svårighet att generalisera på en större population eller i andra miljöer. Bryman (2018) menar att det är sammankopplingen mellan teori och studiens resultat som kan anses generaliserbart i kvalitativ forskning oberoende statistiska kriterier. Även Kvale och Brinkmann (2014) belyser att avsikt med kvalitativ forskning inte alltid är att kunna överföra resultatet på en större population utan att den kunskap som produceras vid forskning kan överföras på andra relevanta situationer byggt på analys av likheter och olikheter. I den aktuella studien undersöks hur våld mot äldre konstrueras i en viss kontext utifrån ett teoretiskt ramverk vilket utifrån valt tillvägagångssätt inte är statistiskt generaliserbart. Däremot kan resultatet öka förståelsen för hur fördomar och stereotypiska föreställningar påverkar hur människor ser på våld mot äldre och synliggöra äldres beroendeställning gentemot yrkesverksamma som beslutar i ärenden som berör deras livssituation.

Vid kvantitativ forskning används begrepp validitet och reliabilitet sedvanligt vid forskning vilket avser relevans av metod och om deltagarna svarar på det som undersökningen har för avsikt att studera samt om resultatet är replikerbart (Djurfeldt m.fl., 2018). Kvalitativ respektive kvantitativ forskning inbegriper olika moment och förhållningssätt till resultat vilket medför svårighet att nyttja de ursprungliga kriterierna validitet och reliabilitet vid kvalitativ forskning. Istället kan alternativt formulerade begrepp såsom tillförlitlighet och äkthet appliceras på kvalitativ forskning vilket använts i aktuell studie för bedömning av studiens kvalitet (Bryman, 2018). Tillförlitlighet består av fyra delkriterier med varsin motsvarighet i den kvantitativa forskningsprocessen: trovärdighet-intern validitet, överförbarhet-extern validitet, pålitlighet-reliabilitet samt konfirmation-objektivitet (Bryman, 2018). I syfte att nå tillförlitlighet i studien har Vetenskapsrådets (2017) riktlinjer följts om transparens i beskrivning av arbetets genomförande samt ett reflexivt förhållningssätt till studiens resultat.

4.8 Trovärdighet

Trovärdighet i resultat inbegriper enligt Bryman (2018) att säkerställa att forskningen utförs i enlighet med föreskrivna forskningsregler samt genom respondentvalidering. Andreasson och Johansson (2020) menar dock att det inte räcker med att enbart följa alla processer med en utförlig beskrivning av datainsamlingens utföranden. För att uppnå trovärdighet behövs även att begrepp, teori och det studerade fenomenet sammankopplas för förståelse för ett fenomen. Uppsatsens metodologiska process har genomförts på ett reflekterande sätt i syfte att uppnå studiens trovärdighet. Studiens teoretiska ramverk, urval av data samt vald analysmetod har valts utifrån studiens syfte och frågeställningar. Läsarens möjlighet att värdera materialets trovärdighet och skapa sig en egen bild har beaktats genom studiens upplägg samt tydlighet om hur den genomförts. Respondenterna erbjöds även möjlighet att ta del av den färdigställda studien.

4.9 Överförbarhet och generaliserbarhet

Trovärdighet i resultat hänger samman med möjlighet att generalisera resultatet på en större population eller i en annan miljö. Som tidigare nämnts så kritiseras kvalitativ forskning för svårigheter att bedöma sannolikhet i generaliseringens riktighet. Ahrne & Svensson (2015) menar dock att generalisering inte är irrelevant för kvalitativa studier men kräver mer tillförsikt i bedömningar av forskningsresultatens överförbarhet till andra personer och miljöer. Urval till denna studie har begränsats till sex yrkesverksamma vilket även det kan anses ha låg generaliserbarhet då den omfattar för få respondenter. Avsikt med studien är inte att vara allmängiltig eller generaliserbar för enhetschefer och biståndshandläggare i berörd kommun eller i Sverige utan främst för att problematisera och utforska yrkesverksammans upplevelser och erfarenheter om hur våld mot äldre konstrueras i relation till beslutsfattande. Framkomna resultat är i allra högsta grad beroende av individuellt påverkande faktorer och yrkesverksammans organisationers specifika förhållningssätt.

Studiens resultat har därför utformats med utförliga beskrivningar för möjlighet till jämförelse med tidigare forskning samt hur resultatet står i relation till dess teoretiska referensram.

4.10 Pålitlighet

För att uppnå pålitlighet ska samtliga delar av forskningsprocessen noggrant och detaljrikt redogöras för möjlighet att replikera studien (Bryman, 2018). Replikerbarhet av en kvalitativ studie inbegriper vissa svårigheter då studien är beroende av forskarens egen tolkning av data (Bryman, 2018). I aktuell studie har samtliga metodologiska faser redogjorts och motiverats för i syfte att tillförsäkra studiens pålitlighet. Avseende bearbetning av data har samtliga intervjuer inspelats samt transkriberats vilket möjliggör bättre tolkning och jämförelse av inhämtade data. Beaktande av förförståelse samt att alla referenser till empiri är tolkningsresultat har också gjorts likställt med hur Alvesson och Sköldberg (2017) beskriver det.

4.11 Äkthet

Äkthet syftar enligt Bryman (2018) till hur väl forskaren lyckas förmedla en rättvis bild av respondenternas uppfattning. Genom användning av tematisk analys och genomgående kodning av inhämtade data har respondenternas gemensamma uppfattningar samt olikheter belysts med hänsyn till att förmedla det så rättvist som möjligt.

5 RESULTAT OCH ANALYS

Här presenteras och analyseras studiens resultat utifrån två huvudteman; Teoretisk och praktisk kunskap av betydelse i arbetet kring våld mot äldre samt Professionellas egna uppfattningar – avgörande för att synliggöra våldet. Till respektive huvudtema finns även underteman. Respondenterna har tilldelats fiktiva namn oberoende av könstillhörighet (tabell 1).

Tabell 1: Respondenternas fiktiva namn

Respondent	Titel
Sara	Enhetschef
Ebba	Enhetschef

Fredrik	Biståndshandläggare
Ahmed	Biståndshandläggare
John	Biståndshandläggare
Anton	Teamledare

5.1 Teoretisk och praktisk kunskap av betydelse i arbetet kring våld mot äldre

Samtliga intervjupersoner uppger att de genomgått någon form av utbildning kring våld inom de senaste fyra åren. Ebba har även gått en fördjupad utbildning och fått en nyckelroll inom kommunen i arbetet kring våld i nära relation. Ahmed berättar att han är nyanställd på biståndskontoret men har gått utbildning inom våld i nära relation efter uppmaning av teamledare. Anton beskriver:

Det är det som är tanken att man ska ha gemensam grund att stå på... och det har skett i flera olika former, oftast brukar det vara sådär att man har något utbildningstillfälle under årens gång där man som ny då har som möjlighet att gå. Och då är det oftast, vad ska man säga, andra figurer än dom som är på biståndskontoret, det vill säga det är ju kanske från en annan verksamhetsgren inom förvaltningen som håller i utbildningstillfället. (Anton)

Anton berättar i citatet ovan att det finns en eftersträvan att alla biståndshandläggare ska ha samma grund att stå på och därmed erbjuds nya medarbetare utbildning inom våld. Vidare uppger Anton att handläggare som upplever att deras kunskaper behöver fräschas upp också har möjlighet att delta vid utbildningstillfällena. Färsk utbildning hos yrkesverksamma har visat sig vara av betydelse för att uppmärksamma våldstecken (Caciula m.fl., 2020). Samtidigt kan en kontinuerlig internalisering av kunskap på arbetsplatsen motverka samhällliga föreställningar om att våld mot äldre inte förekommer (Berger & Luckmann, 2011).

Kunskap framhålls av samtliga intervjupersoner som en viktig faktor för att förstå våld som fenomen. Samtidigt upplevs det som om det behövs mer och tydligare information om just äldre och våld. Uppfattningen utifrån intervjusvaren är att de flesta genomgått utbildning inom våld i nära relation och inte specifikt våld mot äldre. Forskning visar dock på att våld mot äldre kan te sig andra uttryck och vara svårdefinierat, vilket kan behöva tydliggöras för att synliggöra våldet (Killick & Taylor, 2009; Yechezkel & Ayalon, 2013; Yunus m.fl., 2019).

Att utbildningarna inte är specifikt inriktade på äldre kan både ses som ett uttryck för att äldre är exkluderade utifrån en föreställning att våld inte förekommer i samma utsträckning bland äldre eller inkluderande utifrån en allmän föreställning om vad våld innefattar. Sara beskriver:

...så här tjoff, mellan 18 och 65... Det är ju såna här föreställningar. Det är samma sak som du det här att, ja men när du blir 65 då har du inga psykiatriska problem längre, dom stängs av. Du har inga problem längre, nej. (Sara)

I citatet ovan beskriver Sara hur psykiatriska problem och våld kan föreställas försvinna med stigande ålder. Detta kan förklaras utifrån ett stereotypiskt perspektiv till följd av samhällets ålderism. Äldre uppfattas mindre benägna att utöva våld och brist på kunskap om att våld mot äldre kan te sig andra uttryck (Weeks m.fl., 2008). Förblir äldre anonyma kan uppfattningar och föreställningar som inte har samband med verkligheten konstrueras. Hur våld konstrueras och framställs i utbildningen ligger till grund för yrkesverksammas perspektiv och för förutsättningar till insatsmöjligheter (Berger & Luckmann, 2011).

Anton menar att det skulle vara kunskapsfrämjande att få höra från våldsutsatta äldre själva om deras upplevelser av våld och situationerna de befunnit sig i. Samtidigt uppger Anton:

Man har haft en helt annan norm när det kommer till exempelvis. Vad ska man säga utifrån olika strukturer som man ser i samhället. Samhället förr har förändrats kraftigt och det är inte säkert att de har hängt med allt som var normalt. Då är inte normalt idag så att det är klart att även de behöver ju. Få bli upplysta, för då kan det bli också de här personerna som har levt i det här väldigt länge... Och då kan man börja inse att shit, jag är ju kanske faktiskt utsatt för saker och ting... (Anton)

I ovanstående citat problematiserar Anton hur äldre, på grund av tidigare samhällsstrukturer, kan sakna insikt i att de är våldsutsatta. Anton menar att genom en ökad medvetenhet hos våldsutsatta äldre kan de komma till insikt med att deras situation är orätt. Killick m.fl. (2015) menar att insikten kan påverkas av kulturella faktorer, normer och föreställningar. Samtidigt formas verklighetens konstruktion utifrån den sociala kontext individer befinner sig i (Wenneberg, 2010). Äldre har vuxit upp i en social kontext där våld i hemmen fortfarande var legitimt och inget som samtalades om. Våld kan då ha internaliserats samt normaliserats och på så sätt blivit en del av den sociala verkligheten (Berger & Luckmann, 2011). Mysyuk m.fl. (2013) studie lyfter att det kan finnas en föreställning hos både äldre och professionella att våld är tabu för äldre att tala om. Vilket kan baseras på äldres ställning och sociala förväntningar på självförtroende som reflekteras av begränsad kunskap och medvetenhet om våld mot äldre hos allmänheten.

Enhetscheferna anser att det finns en kunskapsbrist gällande våld mot äldre genomgående i organisationen och lyfter behov av utvecklingsarbete inom ämnet. Även tidigare forskning visar på att det i många fall saknas tillräckligt med kunskap om våld mot äldre hos yrkesverksamma trots deras betydande roll att upptäcka våld (Erlingsson m.fl., 2005; McGarry m.fl., 2011; Weeks m.fl., 2008). Ledningen har ett stort ansvar i utbildning och kompetensutveckling inom verksamheten vilket styrks i en rapport från Socialstyrelsen (2014). Som beslutsfattare förfogar yrkesverksamma över ekonomiska och materiella resurser samt kunskap. För att kunna förhålla sig till hur de ska fördela resurser krävs det en kunskapsbas och säkerhet i yrkesrollen (Svensson m.fl., 2008; Olaison m.fl., 2008). Det även för att motverka egna värderingar och stereotypa föreställningar som kan leda till ålderism (Weeks m.fl., 2008; Andersson, 2013). Genom utbildning kan yrkesverksamma förstå egna

attityder mot äldre och kunskapen att se och förstå våldstecken ökar desto mer utbildning yrkesverksamma har (Yechezkel & Ayalon, 2013).

5.1.1 Kunskap i praktiken

Bland biståndshandläggarna framhålls en förväntan på att det hos hemtjänstpersonal ska finnas kunskap att upptäcka och hantera våld då de arbetar närmast äldre.

Tror jag att det är hemtjänsten som håller i... Så att jag tror att jag tror att ni skulle kunna komma att intervjua någon inom hemtjänsten som jobbar då. Jag tror att de vet en hel del om sånt här. (John)

John hänvisar i citatet ovan till hemtjänsten i ett sammanhang av beskrivning av olika typer av förekommande våld. Hemtjänstpersonalen beskrivs vara ögon och öron ute hos de äldre och innehar en betydande roll i att upptäcka om våld förekommer enligt både enhetschefer och biståndshandläggare. I kontakt med hjälpsökande kan det vara svårt att förstå bakomliggande problem som inte uttrycks med ord utan antyds subjektivt på olika sätt. Människan kan enligt Berger och Luckmanns (2011) beskrivning spela olika roller som uttrycks via sitt sätt att tala och vara på, vilket kan göra dem objektivt tillgänglig för den sociala världen. Denna objektiva bild av en person kan upplevas subjektivt verklig för henne själv genom ett införlivande av rollen i livet.

Flera respondenter beskriver hur makar kan välja att stanna i sina äktenskap trots utmanande och krävande situationer.

...och äre nån inom den egna familjen så man sköter sig själv och är man gift med nån som utövar våld ja man är gifta tills döden skiljer oss åt, det är i nöd o lust o så. Å då kanske det är lättare att lägga skulden på sig själv i en relation om det är en make eller maka, ja men de kanske var jag det kanske var mitt fel jag vet inte men och just det gamla synsättet på att men vi är gifta vi ska rå om oss själva och sköta oss själva. (Ebba)

Ebba berättar i ovanstående citat om hur äldre trots våld kan hålla fast vid äktenskapet. Yechezkel och Ayalon (2013) är av liknande åsikt och menar på att den äktenskapsbevarande attityden kan vara mycket stark trots våld. Detta i kombination med hur äldre framställer sig kan försvåra möjlighet att upptäcka våld om yrkesverksamma inte får förkunskap i att kunna se förbi vad som visas och sägs vid kontakt med äldre. Enligt Weeks m.fl. (2008) får personal som arbetar med äldre för lite kunskap runt hantering av våldsutsatta trots att de är dem som har störst möjlighet att upptäcka förekomsten av våld. För att personal ska kunna använda kunskapen krävs det att de har utbildning och kompetens som motsvarar stödbehovet. Detta lyfts även av Johansson (2013) som menar att det krävs kompetent personal med förmåga att kunna identifiera, nyttja och eventuellt utvidga sitt handlingsutrymme för att tillgodose äldres behov. Egna värderingar och stereotypiska föreställningar kan vara svårt att identifiera då de är så socialt integrerade (Andersson, 2013). Genom utbildning kan de belysas och förstås och på så sätt motverkas (Yechezkel & Ayalon, 2013). Definition av våld utifrån egna

föreställningar och antaganden påverkar hur våld konstrueras vilket kan resultera i ett begränsat handlingsutrymme (Bengtson m.fl., 2013; Hällen & Sinisalo, 2018a).

Enligt enhetscheferna är den egna förmågan hos personalen, att kunna se och förstå, en förutsättning för att upptäcka om något är frångående det normala beteendet. Personalens personliga preferenser blir avgörande för hur de eventuellt avläser äldres situation. Det lämnar utrymme för den enskilde individens fördomar och stereotypa föreställningar om äldre vilket kan innebära större risk för ålderism. Ålderism är komplext utifrån att många fördomar är socialt integrerade och därför svåra att identifiera (Andersson, 2013). Det kan medföra att våldet förbises om personal inte innehar rätt kompetens och förståelse för hur åldersdiskriminerande åsikter och stereotypiska föreställningar påverkar.

Utbildning framhålls erbjudas till nyanställda men även vid behov till långtidsanställda biståndshandläggare. Förutom Ahmed har övriga respondenter lång erfarenhet av deras nuvarande arbetsroller. Utbildning kring våld kan medföra egenreflektioner över tidigare upplevda situationer. Fredrik uppger att han fått göra självstudier på webben;

Men några så är inte någonting jag upptäckte i hemtjänsten heller så, men när jag gick den här utbildningen så fattar jag att våld behöver ju inte bara vara fysiskt våld nej och inte psykiskt våld heller, utan det kunde ju vara allt möjligt med ekonomin att göra också och framför allt att det också räknades. Som att man nekar någon den vård den skulle behöva. Så att den andra lider men av det. Det var liksom aha för mig. (Fredrik)

Citatet ovan beskriver hur Fredrik genom utbildningen fick en ögonöppnare och förståelse kring hur våld mot äldre kan ta sig flera olika uttryck. Fredrik beskriver hur förekomst av våld inte uppfattats där och då i situationen utan att våldet förståts först vid tillbakablick efter utbildningen. Detta fenomen beskrivs i tidigare forskning där kunskapsbrist förklaras som en risk till att våldet inte rapporteras men genom utbildning ökar professionellas möjlighet att upptäcka våld (Erlingsson m.fl., 2006; McGarry m.fl., 2011; Yechezkel & Ayalon, 2013).

Det beskrivs av biståndshandläggarna och Anton hur viktigt det är att biståndshandläggare berättar om ärenden där det förekommer våld i mötesforum då detta anses vara en betydelsefull lärandeprocess.

Har vi nys om ett ärende så vore det väldigt bra om just den handläggaren som har det tar upp det på våran bistandsgrupp där vi sitter och diskuterar lite mera komplexa ärenden. För det är ju också ett tillfälle att lära oss av varandra. (Fredrik)

I citatet ovan uttrycker Fredrik en önskan om att våldsärenden bör tas upp i mötesforum för informations- och kunskapsutbyte mellan kollegor. Kunskapsdelning mellan kollegor anses både av enhetschefer och biståndshandläggare vara en viktig del i arbetet mot våld. Samtidigt problematiseras hur faktorer, som Covid-19, försvårar för fysisk interaktion vilket medför bortfall av spontan kommunikation och gemenskap. Biståndskontoret har dock våld som en stående punkt på sina arbetsplatsträffar [APT] vilket möjliggör att frågan ändå lyfts.

Enhetscheferna uttryckte att de inte lyfter frågan regelbundet på sina APT utan enbart vid uppkommen situation.

Enligt Berger och Luckmanns (2011) beskrivning kan arbetsplatsen ses som en institution med egen social ordning där yrkesverksamma institutionaliseras in i arbetsgrupper. Konstruktionen om våld förmedlas kollektivt vilket internaliseras in i arbetsgrupperna och den individuella konstruktionen om våld förminskas till förmån för gruppens samlade bild av vad som definierar våld (Johansson & Lalander, 2018). Hur våld konstrueras av yrkesverksamma på arbetsplatsen påverkar vilka förutsättningar de har att synliggöra våld mot äldre och förutsätter att frågan lyfts då sociala konstruktioner reproduceras via språket (Wenneberg, 2010).

Att arbeta med ett våldsärende uppges under intervjuerna kunna vara komplext, tidskrävande och påfrestande. Anton uppger:

Ens liv för att det är sällan någon säger ja, men jag utsätts för våld när man ställer en rak fråga utan det är någonting som växer fram över tid och ju mer kontakt jag har desto större sannolikhet att man vågar börja öppna sig så att det blir oftast väldigt, väldigt intensivt när man väl kickar igång. (Anton)

Anton beskriver i citatet ovan hur våldsutsatta sällan vid direkta frågor berättar att de är utsatta, utan att det är något som växer fram. Vid intervjuerna framkom det också att det är viktigt att biståndshandläggare känner sig bekväma i sin roll för att våga fråga om våld. Det problematiseras som svårt att ta sig in i ett så känsligt område om det pågått under en längre tid och det krävs fingertoppskänsla i samtal med äldre, något som erfarenhet kan underlätta. Idag så anpassar respondenterna frågeställningar utifrån den aktuella situationen men flera biståndshandläggare uppger att det skulle kunna underlätta med rutinmässiga frågor om våld då det skulle bli till en naturlig del av utredningsprocessen.

Meyer m.fl. (2020) beskriver att våldet kan ha pågått under så lång tid att det normaliserats och accepterats av äldre. Våldsutsatta kan ha en nedvärderande självbild och internaliserat våldsutövarnas negativa värderingar istället. Utifrån hur den våldsutsatta tolkar våldsutövarens handlingar kan handlingarna bli meningsfulla och införlivas i dess sociala verklighet (Berger & Luckmann, 2011). Utifrån det språk som används kan föreställningar kring ett objekt i vardagslivet hållas vid liv genom att det delas mellan människor. Språket typifierar upplevelser i allmänna kategorier och ger de mening för de inblandade (Berger & Luckmann, 2011). Yrkesverksamma behöver enligt Erlingsson m.fl. (2006) och Mysyuk m.fl. (2016) vara medvetna kring att samtal om våld kan upplevas som skam- och skuldfyllt samt skrämmande för äldre att samtala om men samtidigt menar Cooper m.fl. (2008) att rutinmässiga frågor kan minska rädslan för att tala om våld och fånga upp ickeverbala våldsutsatta äldre. Social interaktion i vardagen upplevs som mest i situationer som Berger och Luckmann (2011) kallar för "ansikte mot ansikte". I mötet där människor är levande för varandra här och nu kan människan som social varelse uppleva den andres känslor och tankar subjektivt och dela gemensamma uttryck. Människans verkliga vardagsliv omgärdas av typifieringsscheman vilka behandlar individens uppfattningar och föreställningar om den andra och används i mötet "ansikte mot ansikte" (Berger & Luckmann, 2011). Typifieringar

inverkar på den sociala interaktionen mellan yrkesverksamma och äldre utifrån deras respektive förutfattade bild av varandra. Äldre kan ha en bild av att yrkesverksamma representerar en organisation och inte är en person vilket kan försvåra den sociala interaktionen. Yrkesverksamma kan också vara omedvetet påverkad av tidigare föreställningar och upplevelser av äldre och deras hemsituation vilket inverkar på den sociala interaktionen. Det går också att problematisera faktorer som egna värderingar och stereotypiska föreställningar baserad på ålderism och hur de möjligt påverkar yrkesverksamma i mötet med äldre. Mysyuk m.fl. (2013) lyfter i sin studie att äldre upplever att yrkesverksamma kan ta med sig egna normer, värderingar och visst kränkande beteende vilket kan bli till acceptabla gränser. Utifrån Berger och Luckmanns (2011) tankar om social interaktion och vikten av att mötas ”ansikte mot ansikte” för möjlighet att känna den andres subjektiva känslor och tankar kan det förstås att yrkesverksamma behöver komma ”nära” äldre för att utröna deras livssituation.

Både biståndshandläggare och enhetschefer uppger att det är viktigt med välbekant personal för möjlighet att ställa frågor om hur hemsituationen ser ut. Anton beskriver hur upplysning kring hur en situation uppfattas av handläggare kan bidra till att våldsutövaren får ett uppvaknande att omständigheterna tolkas märkliga, vilket kan göra att situationen blir något bättre. Genom att förklara vad de som personal uppmärksammat eller fråga om hur den äldre har det kan personalen minska risken att äldre känner sig utpekade (Mysyuk m.fl., 2016). Medvetenheten kring våld kan hos äldre öka genom samtal, vilket kan ge en förståelse kring den egna situationen och våldsutsattheten (Naughton m.fl., 2013). Samtal möjliggör en fortlöpande gemensam kontakt där parterna hör vad den andra säger i samma ögonblick som det uttalas. Språket bygger broar mellan olika fält som omfattas av vardagslivets realitet sammanlänkat i en meningsfull enhet (Beger och Luckmann, 2011).

5.1.2 Agerande och stöd vid våldsutsatthet

I mötet med våldsutsatta äldre är det viktigt att inte skrämman äldre i samtalen anser respondenterna från biståndskontoret. Samtliga är även eniga om att insatser behöver erbjudas när misstankar om våld förekommer.

...när jag kom i kontakt med våld i nära relationer försökte pitcha in varenda insats jag bara kunde få in. Det spelar liksom ingen roll om det fanns ett faktiskt behov av insatsen, det var ju mer än bara att man har ögon öron på plats. Att det kunde vara allt från liksom matabonnemang där man kommer liksom kontinuerligt vissa tider kunde vara tillsynsbesök. Det kunde vara sociala insatser, det kunde vara trygghetsskapande insatser. Ibland kunde man bara hitta egentligen hitta på någonting. Det är egentligen bara fantasin som sätter gränser. Naturligtvis behöver en enskild ansökan de här stödinsatserna... så det finns inga begränsningar i vad man kan tänka sig bevilja i ett sådant sammanhang, utan det gäller att försöka tänka till. Det här handlar inte om faktiska behov. Det här handlar om våld. Det är fokus på den. (Anton)

Anton beskriver i citatet ovan att fokus i våldsärenden bör vara på våldet och att insatserna bör beslutas utifrån dess förekomst. Genom insatser kommer yrkesverksamma ha möjligheten att se och höra vad som pågår hos den äldre. För att bryta upp våldsamma

relationer som pågår i hemmet uppfattas den främsta ståndpunkten hos respondenterna vara flytt till annat boende, vilket i de flesta fall för äldre rör sig om ett vård-och omsorgsboende. Olaison m.fl. (2018) menar att biståndshandläggare arbetar utifrån insatskataloger som kan begränsa det sociala arbetet och deras beslutsmöjligheter. Vidare menar Olaison m.fl. att det är biståndshandläggare med erfarenhet och trygghet i sin roll som kan göra avvikelser från insatskatalogerna. Tidigare forskning påtalar att det finns en brist på evidensbaserade interventionsinsatser för våldsutsatta äldre och ingripandets effekter (Fearing m.fl., 2017; Yon m.fl., 2017).

Både respondenterna från biståndskontoret och enhetscheferna är medvetna kring att det kan finnas behov av att motivera in insatser och Anton uttalar:

Det kan vara att man pratar om, men vore det inte skönt om någon bara skulle bara titta till eller så du ska slippa laga mat. Det är ju en mindre sak att göra i vardagen. Det är väldigt få som motstår frestelsen. (Anton)

I ovanstående citat exemplifierar Anton hur handläggare kan försöka lirka in insatser hos de äldre genom att visa på att insatserna kan vara underlättande i vardagen. Fearing m.fl. (2017) och Pillemer m.fl. (2016) lyfter att utbrett socialt stöd i form av exempelvis stöd med vardagliga sysslor kan vara både förebyggande och stöttande för äldre som riskerar eller är utsatta för våld. För att kunna erbjuda effektiva insatser behöver yrkesverksamma ha kunskap om våldets olika konsekvenser (Yunus m.fl., 2019) men som Anton nämner i tidigare citat behöver den äldre själv ansöka om insatserna. Äldres konstruktion av våld kan, som tidigare nämnts ha formats utifrån den sociala kontext de växte upp i, där våld i nära relation var legitimt vilket kan medföra en normalisering av våldet hos äldre (Wenneberg, 2010). Yrkesverksamma och äldre kan ha skilda uppfattningar av våldet och även olika föreställningar om lämpliga insatser vilket kan medföra att insatserna behöver motiveras in (Caciula m.fl., 2010; Erlingsson m.fl., 2006; Killick m.fl., 2015).

Samtliga respondenter problematiserar äldres självbestämmanderätt och Killick och Taylor (2009) påtalar det etiska dilemmat som yrkesverksamma ställs inför när våldsutsatta undanber sig utredning. Detta medför en balansgång mellan äldres självbestämmande och tvång (Erlingsson m.fl., 2006). Hos yrkesverksamma kan det finnas en föreställning om att äldre kvinnor är svaga och sårbara samt saknar förmågan att förändra situationen själva (Yechezkel & Ayalon, 2013).

Anton och Sara uppger att arbetet med våldsutsatta äldre innebär ett tidskrävande arbete och större delen av arbetstiden kan gå åt att hantera ärendet.

...man har sett det längre. Innan jag kom. Men när vi har börjat prata om det hur vi ska göra. Innan vi pratade med henne och hur hon ska komma ur det här och koppla in barnen. Och det var ju ett steg för henne att liksom och att vi fick prata med barnen, för när vi pratade med barnen så var vi väldigt tydliga med att det är det här vi har sett. Och då reagerade ju dom och kunde prata med sin mamma. Och då blev det skillnad och då gjorde vi en ansökan. Så det var väl tufft men där var ju barnen bra dom hade säkert sett det här i alla år. (Sara)

Sara berättar i citatet ovan om ett våldsärende där motiveringsarbetet pågått i över två och ett halvt år. När hemtjänsten fick tillåtelse att tala med den våldsutsattas barn och berätta vad de observerat kunde de tillsammans samarbeta för att få till förändring i situationen. Svårighet för den äldre att ta emot stödet skulle kunna beskrivas utifrån våldets konsekvenser. Mysyuk m.fl. (2013) menar att våldet negativt kan påverka självbilden och självförmågan samt leda till svårigheter att fatta beslut, förändrade personliga normer och värderingar.

Samverkan är något som lyfts av samtliga respondenter och är enligt tidigare forskning en viktig del i arbetet med våldsutsatta äldre (Erlingssons m.fl., 2006; Killick & Taylor, 2009). Killick och Taylor menar att det genom samarbete kan vara möjligt att finna stödinsatser som blir accepterade. Samtidigt påtalar forskarna att olika yrkesgrupper hanterar våldssituationer på skilda sätt och att ett samarbete kräver god praxis för att motverka motstridigheter. Olaison m.fl. (2018) beskriver att biståndshandläggares roll är mångfacetterad och många gånger otidlig för andra yrkesprofessionella vilket kan försvåra samverksarbetet och orsaka motstridigheter.

Biståndshandläggarna uppger att de har en tät dialog med hemtjänsten som främst sker genom hemtjänstens gruppleddare, vilka framställs vara spindlar i nätet. När det uppdagas att våld kan förekomma har biståndshandläggare som rutin att kontakta enhetschefen för bistånd och kontakt med socialsekreterare och polis diskuteras under samtliga intervjuer. Biståndshandläggarna lyfter anhörigcentrum som en viktig kontakt dit anhöriga kan vända sig för bland annat samtal. Kommunens nyckelpersoner beskrivs också utgöra en viktig roll i arbetet och Ebba berättar att rollen som nyckelperson innebär att kunna ge stöd och råd till medarbetare rörande våld. Sara uppger att hon tillsammans med sina kvalitetsombud utgör en viktig roll i våldsarbetet och båda enhetscheferna beskriver ett starkt samarbete med externa organisationer och andra delar av kommunens verksamheter. Samarbetet påstås ha bildats och utvecklats genom erfarenheter. Dock finns det en viss osäkerhet i biståndshandläggarnas svar kring när kontakter bör tas.

Enligt Yechezkel och Ayalon (2013) är yrkesverksammas uppfattning av våldets svårighetsgrad av betydelse när det kommer till val av ingripande. Situationer där den utsatta är äldre tenderar att i lägre grad bli associerade med våld och det är mer förekommande att rättsliga insatser väljs i stället för terapeutiska. Detta menar Yechezkel och Ayalon kan vara en kompensation för kunskaps och erfarenhetsbrist hos de yrkesverksamma. Kunskap om vilka stödinsatser som finns tillgängliga för våldsutsatta är av vikt enligt Erlingsson m.fl. (2005).

5.2 Professionellas egna uppfattningar- avgörande för att synliggöra våldet

Intervjupersonerna uppger en medvetenhet kring att våld mot äldre förekommer i fler olika former och inte bara som fysiskt och psykiskt. Exempel på våldsformer som lyfts vid intervjuerna är försummelse, ekonomiskt och sexuellt våld. Vid förfrågan om det mest förekommande våldet gav respondenterna olika svar utifrån skilda situationer.

Ja, jag, jag tror mycket psykiskt våld men också tänker jag fysiskt våld i äktenskap. Det tror jag att det är de vanligaste förekommande. Sen är det svårt att säga. Det är ju som jag sa tidigare, det är ju det jag tror att det finns ett väldigt stort mörkertal. (Ahmed)

Ahmed berättar i citatet ovan att hans uppfattning är att det förekommer mycket psykiskt och fysiskt våld men att det finns ett stort mörkertal. Samtliga respondenter uppger att den lättaste våldsformen att upptäcka är det fysiska våldet, vilket även framställs i tidigare forskning som den form som yrkesverksamma till största del tenderar att associera med våld (Caciula m.fl., 2010; Yechezkel & Ayalon, 2013).

Flera respondenter, framför allt enhetscheferna, beskriver olika former av försummelse. Bland annat nämns felaktig eller utebliven medicinering och vidare berättar Ebba:

...sen så finns ju har det förekommit under åren i förvaltningen att man som personal kanske har flyttat på en rollator eller begränsat att den inte kan röra sig på den utsträckningen som finns eller behövs. (Ebba)

I citatet ovan exemplifierar Ebba hur det förekommit att personal förflyttat äldres hjälpmedel utom räckhåll vilket begränsat äldres rörelsemöjlighet. Samtidigt berättar Ebba hur skydds begränsningsåtgärder kan behöva göras för äldres säkerhet, men poängterar att det är viktigt med underlag inför dessa handlingar. I dessa situationer menar Ebba likt Erlingssons m.fl. (2006) deltagare att det blir en svår etisk balans. Eftersom försummelse inte är ett uppenbart våld utan handlar om något som uteblir kan det enligt Acierno m.fl. (2010) vara svårupptäckt.

Ekonomiskt våld kan i likhet med försummelse också innebära att äldre begränsas och inte kan tillfredsställa sina behov. Respondenterna exemplifierar äldre vars räkningar inte blivit betalda av närstående eller äldre som blivit utan pengar till att köpa cigaretter. Ekonomiskt våld har visat sig vara en av de mest förekommande våldsformerna (Acierno m.fl., 2010; Lindert m.fl., 2012; Yon m.fl., 2017).

Av samtliga respondenter är det enbart enhetscheferna som nämner sexuellt våld. Ebba exemplifierar hur ett sexuellt våld kan misstänkas när en maka med demensdiagnos får ett annorlunda beteende efter besök av maken som fortfarande kan vara sexuellt aktiv, men maken kan sakna förmågan att förstå vad som händer. Sara uppger:

Det är ju samma sak med sexuell, sexuella vad heter det, tvång i alla åldrar. Jag menar tjatsex, ställauppsex och allt möjligt sex, jag menar sån, det finns ju i alla åldrar och har man då levt ett långt förhållande så kan jag tänka mig att det är ännu värre att stå emot särskilt som man blir äldre och skör. Mot sin partner. (Sara)

Sara problematiserar i citatet ovan hur sexuellt tvång finns i alla åldrar och påtalar att den sexuella lusten inte försvinner för att en person blir äldre. Sara uttrycker under intervjun svårigheten att se förekomsten av sexuellt våld vilket kan ställas i relation till att det i Ahnlunds m.fl. (2020) studie framkommer att sexuellt våld var den vanligaste våldsformen som äldre kvinnor utsatts för under året.

Respondenterna uppger att sjukdomar och olika hälsotillstånd, exempelvis demens, utgör en riskfaktor för våldsutsatthet. Äldre makar har lovat varandra i nöd och lust vilket enligt respondenterna får makarna att stanna i relationen. Dock kan uppkomsten av sjukdomar medföra ett ömsesidigt beroende och situationen kan bli väldigt krävande.

...vi önskar, ju fånga upp brukare i väldigt god tid. Det här är ju lättare sagt än gjort för jag tror att området där våld nästan främst förekommer, det är ju när det blir väldigt ansträngt i relationen, oftast kopplat till funktionsnedsättning, demenssjukdom eller liknande. Att då komma in tidigt i vad ska man säga familjebilden och se OK, vad kan vi börja stötta upp med så att inte saker och ting liksom hinner eskalera allt för långt, men tyvärr är det ju så att vi när vi får kännedom om ärendet när den enskilde väljer att ansöka, då är man ganska långt gången då är ansträngd. Alltså situationen redan väldigt, väldigt ansträngd för man vill hålla ut i det sista. (Anton)

Anton berättar i citatet ovan att biståndskontoret försöker att arbeta förebyggande för att förhindra att våldssituationer uppstår i relationer där det oftast finns sjukdomar och läget tenderar att bli påfrestande. Dock menar Anton att oftast kommer ärenden där det förekommer våld till biståndshandläggarnas vetskap när våldet redan pågått länge och situationen är då väldigt ansträngd. När situationen blir för krävande för anhöriga kan de nå bristningsgränsen och oavsiktligt utöva våld menar John och Anton. Cooper m.fl. (2008) menar i likhet med Anton att det troligtvis bara är de svåraste våldsfällen som uppdagas. Anhörigvåldet kan förklaras utifrån svårigheten för anhöriga att bemöta och hantera äldre med demensdiagnos då de kan få beteendeförändringar och ett utåtagerande beteende. Även Yechezkel och Ayalon (2013) samt Cooper m.fl. (2008) nämner att det är en vanlig förekommande anledning till att våld utövas av anhöriga. Vid ömsesidigt beroende kan våldet förvärras och möjligheten att ta sig ur kan minska (McGarry m.fl., 2011; Mysyuk m.fl., 2013; Mysyuk m.fl., 2016). Äktenskap varar allt längre idag och avslutas främst med bortgång av ena partnern (Sundström, 2020). I långgående relationer kan det finnas traditionella könsroller som kan ge viss våldacceptans och äldre kan ha varit våldsutsatta under större delen av sitt liv (Killick m.fl., 2015; McGarry m.fl., 2011; Meyer m.fl., 2020). Makarna kan finna sig i situationen med anledning av att de lovat varandra i nöd och lust. Detta kan medföra att makarnas inställning är att de ska rå om sig själva och väntar in i det sista med att söka stöd från utomstående (Yechezkel & Ayalon, 2013). Mysyuk m.fl. (2016) fann att äldre tenderar att vara av uppfattningen att våldet ligger utanför deras kontroll på grund av att de är äldre och att normerna i dagens samhälle gör våldet tillåtet. Förväntningar om äldres beteenden kan förekomma utifrån både äldre och yrkesverksam. Yechezkel och Ayalon (2013) lyfter förekomsten av typifieringar av äldre som beroende, svaga samt sjukdomsbild som demens, vilket kan institutionaliseras i yrkesverksammas organisationer och internaliseras i yrkesverksammas rollprocesser. Internalisering utifrån nämnda typifieringar kan hindra yrkesverksamma från att se äldre utifrån andra perspektiv så som våldsutsatta och våldsutövare (Berger & Luckmann, 2011). Det innebär också en ökad risk för ålderism genom att gruppera in äldre utifrån stereotypiska föreställningar och fördomar och därmed frånse individuella skillnader (Andersson, 2010).

5.2.1 Magkänsla och erfarenhet

Samtliga respondenter meddelar att det finns riktlinjer och rutiner på kommunens internportal, dock finns viss tveksamhet hos biståndshandläggarna var de kan finna informationen. Istället lyfts erfarenhet och magkänsla som de främsta verktygen i arbetet med våldsutsatta äldre. Sara som har flera års erfarenhet inom kommunalt arbete berättar att hon genom sin erfarenhet vet vilket agerande våldssituationer kräver och hur de ska hanteras. Anton uppger:

Vad ska man säga kunskapsbasen utifrån empirisk verklighet? Vad jag själv har stött på, hur har jag agerat i de situationerna. Så att det inte blir som en överraskning när man stöter på det nästa gång för det kan man uppleva ibland att handläggare kommer just alltså det här med våld igen. (Anton)

I citatet ovan berättar Anton om hur han försöker bygga upp en empirisk kunskapsbas, där händelser och ageranden läggs på minnet. Både enhetschefer och biståndshandläggare uttrycker att erfarenhet har stor betydelse i att hantera situationer där det kan röra sig om våld. Även Olaison m.fl. (2018) menar att kunskapsbaser skapas genom erfarenhet och uppges öka yrkesverksammas förmåga att hantera situationer med ett mer pragmatiskt avseende. Vidare menar Olaison m.fl. att erfarna biståndshandläggare kan vidga handlingsutrymmet genom att avvika från riktlinjer. Förståelsen över rollen som biståndshandläggare och inställningen till beslutsfattandet påstås påverka föreställningen av vad de i sin roll bör uppnå.

Alla intervjuade biståndshandläggare beskriver hur de genom sin magkänsla kan uppfatta om något inte stämmer i en situation. En känsla av att något inte stämmer beskrivs vara en viktig faktor i situationer där det inte är helt tydligt om det förekommer våld.

...att någonting är fel hos någon, det märker ju du, det är någonting som inte stämmer hemma hos den här... Och det tar man ju upp då... och då börjar vi att prata om vad är det som inte stämmer hos den. För du uppmärksammar ju någonting som personal. (Sara)

I citatet ovan uttrycker Sara hur hemtjänstpersonalen uppmärksammar om någonting hos den äldre avviker eller uppfattas som fel. Exempel på situation där känsla blir avgörande är när det i en partnerrelation enbart är den ena parten som kommer till tals. Det anses av biståndshandläggare vara viktigt att vid dessa situationer studera hur den äldre agerar vid ställda frågor och inte bara fokusera på det som sägs utan även vara observant på det som inte blir sagt. Även enhetscheferna beskriver att känslan är viktig utifrån sin personal som är ute hos de äldre och då har möjlighet att uppfatta subtila signaler på att något inte stämmer.

Mysyuk m.fl. (2016) är av samma mening, att yrkesverkamma bör avläsa äldre i mötets sociala situation. Avvikelse uppges kunna åskådliggöra sig genom bland annat förändrat känslomässigt och kroppsligt beteende, men det kan saknas ett hjälpsökande beteende (Mysyuk m.fl., 2016; Naughtons m.fl., 2013). Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv finns en skillnad mellan kunskap och det som uppfattas som kunskap. Övertygelse och egna uppfattningar går inte att likställa med kunskap samtidigt som kunskap i sig är socialt

konstruerat (Wenneberg, 2010). Det visar på vikten av att inneha tillräcklig kunskap och erfarenhet för att kunna lita på magkänsla.

Sällan så rapporterar äldre sin våldsutsatthet till personal enligt Naughton m.fl. (2013), vilket förhöjer kraven på att personal behöver ha rätt kompetens för att kunna uppmärksamma våld mot äldre. Förutom kompetens behöver personalen även ha förståelse för våldsutsatta äldres upplevelser för att kunna upptäcka, hantera och rapportera våldet (Mysyuk m.fl., 2016).

Under intervjuerna framgår det en medvetenhet om att stereotypiska föreställningar och åldersdiskriminerande åsikter kan orsaka att våldet förbises. Flera perspektiv måste tas i beaktande och det är troligt att det förekommer ett stort mörkertal bland våldsutsatta äldre. Anton upplever att våld mot äldre inte är så vanligt förekommande men att det händer att ärenden där det kan röra sig om våld dyker upp. Vidare berättar Anton att biståndshandläggare kan arbeta flera år innan de stöter på ett våldsärende. Dock menar Pillemer m.fl. (2016) att våldet mot äldre är så utbrett att yrkesverksamma som arbetar med äldre under sin arbetslivstid i det vardagliga arbetet kommer stöta på våldsutsatta äldre. Det framgår i tidigare forskning (McGarry m.fl., 2011; Yechezekel & Ayalon, 2013) att det förekommer att yrkesverksamma enbart utgår från våldsutsattas ålder, vilket kan gruppera in äldre utifrån stereotypiska föreställningar och fördomar. Andersson (2013) menar att detta fenomen gör att individuella skillnader fränses och tydliggör ett uttryck för ålderism. Risk finns att typifiering av äldre baserat på samhällets stereotypiska föreställningar institutionaliseras in i verksamheterna och internaliseras i yrkesverksammas rollprocesser (Berger & Luckmann, 2011; Johansson & Lalander, 2018). Detta kan medföra en bild av att våld mot äldre inte förekommer och leda till att våldsaspekten missas.

6 DISKUSSION

I detta avsnitt förs först en diskussion utifrån empirin relaterat till tidigare forskningen och de teoretiska perspektiven. I metoddiskussionen diskuteras studiemetod och reflekteras kritiskt kring studiens kvalitet och etik.

Syftet med denna studie var att undersöka biståndshandläggares och enhetschefer teoretiska kunskap kring våld mot äldre samt att studera hur kunskapen används i det praktiska arbetet i situationer där våld mot äldre kan förekomma. Genom intervjuer med yrkesverksamma ämnades studiens två frågeställningar att besvaras. Frågeställningarna i studien var; Vilken teoretisk och praktisk kunskap kring våld mot äldre besitter biståndshandläggare och enhetschefer samt Har biståndshandläggare och enhetschefer medvetenhet och förmåga att observera riskfaktorer hos äldre och hur hanterar de ärenden där det finns risk att äldre utsätts för våld.

Det sammanfattande resultatet visar på att det finns viss kunskap om våld mot äldre inom verksamheterna där intervjupersonerna är yrkesverksamma och den främsta kunskapskällan

är erfarenhetsbaserad. Vidare visar resultaten att hantering av våldsärenden är en komplex och tidskrävande process.

6.1 Resultatdiskussion

Med utgångspunkt från första frågeställningen visar resultatet från det empiriska materialet i likhet med Länsstyrelsen Stockholms rapport (2016) och tidigare studier en efterfrågan och ett behov av ytterligare utbildning inom våld (Erlingsson m.fl., 2005; Erlingsson m.fl., 2006; Fearing m.fl., 2017; Killick & Taylor, 2009; Weeks m.fl., 2008). Trots att våldskonsekvenserna kan drabba äldre svårare jämfört med yngre, är den vanligaste genomförda utbildningen hos respondenterna rörande våld i nära relation medan kunskap om våld mot äldre är hämtad genom erfarenheter. Teoretisk och praktisk kunskap beskrivs med en växelverkan som är beroende av varandra (Eliasson-Lappalainen, 2015). När den teoretiska utbildningen inte synliggör de konsekvenser som våld mot äldre kan medföra kan det reflekteras över hur yrkesverksammas kunskap används i det praktiska arbetet med äldre. Medvetenheten kring våld mot äldre uppges i tidigare forskning vara av stor betydelse för att upptäcka och agera mot våld samtidigt som det beskrivs som om medvetenheten oftast saknas (Killick m.fl., 2015; McGarry m.fl., 2011; Naughton m.fl., 2013; Weeks m.fl., 2008). En fråga som kan ställas är hur personalen ska kunna öka medvetenheten kring våld mot äldre om inte utbildningarna som ges är konkret riktade mot målgruppen. Förmedlas inte en rättvis bild av våld mot äldre i de verksamheter som har störst chans att se om våld förekommer riskerar samhällets typifiering av äldre baserat på stereotypiska föreställningar institutionaliseras in i verksamheterna (Berger & Luckmann, 2011). Förekomsten av ålderism och stereotypiska föreställningar om äldre framställs ur respondenternas svar, likväl i tidigare forskning och rapporter (Eriksson, 2001; Killick m.fl., 2015; McGarry m.fl., 2016; Socialstyrelsen, 2014; Yechezkel & Ayalon, 2013). Dessa föreställningar samt bristen på utbildning kring specifikt våld mot äldre kan vara bidragande orsaker till att våldssituationer inte associeras med äldre och att våldstecknen uppfattas som åldersrelaterade symtom (Yechezkel & Ayalon, 2013). Utbildning uppges under intervju som en ögonöppnare. Detta kan ställas i relation till Caciulas m.fl. (2010) forskning som visar att utbildningar som nyligen är genomförda ökar yrkesverksammas möjlighet att observera våld.

Hemtjänstpersonal framställs av både respondenter, tidigare forskning och rapporter utgöra en särskilt viktig grupp för att synliggöra våld (Länsstyrelsen Stockholm, 2016; McGarry m.fl., 2011; Mysyuk m.fl., 2016; Region Gotland, 2016; Weeks m.fl. 2008). Det empiriska materialet visar till skillnad från tidigare forskning uppfattning av att hemtjänstpersonalen har tillräckligt med kunskap kring våld (Erlingsson m.fl., 2005; Erlingsson m.fl., 2006; Weeks m.fl., 2008). Biståndshandläggare och enhetschefer har oftast en socionomexamen eller annan akademisk utbildning medan undersköterskor har en utbildning motsvarande treårig gymnasieutbildning. De olika teoretiska utbildningarna hos yrkesverksamma skulle kunna tänkas fungera som ett komplement till varandra då kunskaper behövs både kring våld och åldrande i arbetet kring våld mot äldre. Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan det ses som att yrkesverksamma innehar olika roller vilka de agerar och identifierar sig med. Alla institutioner innehar en social ordning baserad på dessa olika roller

sammanflätade genom det gemensamma kunskapsförrådet (Berger & Luckmann, 2011). Utifrån respondenternas svar synliggörs att det mellan biståndshandläggare och hemtjänstpersonal finns ett utbyte vilket kan förstås utifrån de skilda yrkesrollerna. Biståndshandläggarnas roll är att utreda och bedöma de äldres behov medan hemtjänstpersonalen delegerats av enhetscheferna att tillgodose äldres behov utifrån de beslutade insatserna (Olaison m.fl., 2018). Teamledaren och enhetscheferna som intervjuats har en ledande position inom sina verksamheter som innebär att de i många fall medverkar vid våldsärenden. Enligt Socialstyrelsen (2014) har ledningen ett stort ansvar att se till att personalen har rätt kompetens för att upptäcka och arbeta med våldsutsatta äldre.

Framställningen av olika former av våld beskrivs och konkretiserar till stor del utifrån upplevda situationer. Likt tidigare forskning framställs framför allt psykiskt, fysiskt och ekonomiskt våld samt till en del försummelse. Sexuellt våld framställs vara ett särskilt tabubelagt ämne av respondenterna likt tidigare forskning (Erlingsson m.fl., 2005) och omnämns enbart av få respondenter. En ytterligare anledning till att sexuellt våld inte omnämns uppges kunna vara föreställningen om sexualiteten försvinner med åldrandet. Äktenskap som varat länge kan ha inletts innan våldtäkt i äktenskapet förbjöds (år 1965) och när det i samhället fanns patriarkala värderingar (Eriksson, 2001), vilket kan innebära att våldet förekommit större delen av livet för den utsatta (Meyer m.fl., 2020; Killick m.fl., 2015; McGarry m.fl., 2011). Våld kan då ha internaliserats och normaliserats hos de äldre och blivit en del av den sociala verkligheten (Berger & Luckmann, 2011). Respondenterna var välbekanta med att våldet kan ha förekommit under lång tid och i likhet med tidigare forskning fanns en föreställning om att våldet kan förvärras när det sker relationsförändringar. Förändringar associeras till största del med ohälsa och tillkommande av sjukdomar. Samtidigt fanns det en medvetenhet om ömsesidigt beroende som även omnämns av Mysyuk m.fl. (2013).

Utifrån frågeställningen om biståndshandläggare och enhetschefer har medvetenhet och förmåga att observera riskfaktorer och hantera våldsärenden, visar resultaten på att de riktlinjer och rutiner som finns inom kommunen inte är något som de yrkesverksamma arbetar aktivt med. I stället förlitar de sig på magkänslan i mötet med äldre. Denna företeelse visar sig vara förekommande även hos andra kommuners yrkesverksamma (Länsstyrelsen Stockholm, 2016). Samtidigt medför detta att det är uppfattningen hos yrkesverksamma som blir avgörande för att synliggöra och agera vid våldssituationer. Detta synliggörs i Yechezkels och Ayalons (2013) studie där yrkesverksamma agerade utifrån deras uppfattning av situationen och våldet. Respondenterna svar tyder på att förmågan att observera våldstecken i hög grad är beroende av erfarenheter och det framkommer en tanke om förekomsten av våld mot äldre är begränsad eller om det är något som omgivningen inte vill se. I tidigare forskning framställs denna tanke som en möjlig orsak till att våldet beskrivs som dolt (Erlingsson m.fl. 2006). Samhällets homogena bild av att äldre inte utövar våld tillsammans med avsaknad av en enhetlig bild av våld mot äldre kan bidra till att mörkertalet är stort. Hur samhällets värderingar och stereotypiska föreställningar genom typifiering institutionaliserats i verksamheterna och därmed påverkar respondenternas rollprocesser kan vara en möjlig förklaring till att våld mot äldre missas.

Arbetet med våldsutsatta äldre är kostsamt (Länsstyrelsen Stockholm, 2016) och som respondenternas svar antyder innebär våldsärendena en påfrestande och tidskrävande arbetsinsats där flertalet insatser kan behövas för att minska utsattheten. Tidigare forskning visar på att det saknas evidensbaserade interventionsmetoder och det finns en osäkerhet kring insatsers effekter för våldsutsatta äldre (Fearing m.fl., 2017; Yon m.fl., 2017). Avsaknaden av tydliga insatsrutiner uppfattas innebära ett ökat ansvar för yrkesverksamma att kunna avgöra och erbjuda insatser som kan ge rätt stöd till personerna som ärendet berör. För att kunna göra detta behöver handläggarna ha rätt kompetens, kunskap och trygghet i sin roll (Olaisson m.fl., 2018). Erlingsson m.fl. (2006) lyfter att arbetet med våldsutsatta förbättras genom tvärprofessionell samverkan. Upplevelsen utifrån empiriska materialet är att samverkan i våldsärenden blir av stor vikt där olika verksamheter och organisationer har olika roller. Resultaten från det empiriska materialet visar på ett kontinuerligt samarbete mellan biståndshandläggare och hemtjänstpersonal men även med andra yrkesprofessioner. Erfarenhet bevisas vara av betydelse för samverkan med andra professioner som socialsekreterare och kvinnojourer då dessa kontaktnät byggts upp under längre tid. Erlingsson m.fl. (2005) påtalar vikten av kunskap kring tillgängliga stödinsatser, något som stöds av lagen (4 § 3 kap. SoL), som beskriver att socialnämnden ska arbeta upplysande. Dock visar svaren från respondenterna på en tveksamhet kring vilka kontakter de bör ta vid våldsärenden och vilket stöd som finns utanför den egna verksamheten. För att tvärprofessionellt arbete ska fungera bra är förutsättningen att det finns vetskap om varandras handlingsutrymme och yrkesroll (Olaisson m.fl., 2018).

6.2 Metoddiskussion

Diskussion vid studiens inledande fas om vilken metod som var mest lämplig resulterade i val om kvalitativ semistrukturerad intervju. Det för att nå djupare förståelse för yrkesverksammas sociala verklighet i relation till våldsutsatta äldre och det mångfasetterade i att arbeta med målgruppen. En tanke från början låg i att använda vinjettmetod då vinjett har fördel i samband med undersökningar om människors normer och värderingar (Bryman, 2018). Det hade eventuellt givit en djupare förståelse för hur yrkesverksamma hanterar och bedömer i situationer som berör våld men riskerat att begränsa empirin till att bara beröra den frågan. De semistrukturerade intervjuer som genomförts har lyft det komplexa i fenomenet våld mot äldre vilket belysts utifrån hur konstruktion av våld görs i respektive verksamhet i relation till hur social kunskap nyttjas. Samtidigt har ursprungsfrågeställningen om hur de hanterar och bedömer i situationer som berör våld fått stå tillbaka, och under studiens gång korrigerats, utifrån svårighet att tolka och analysera respondenternas svar. Fördelaktigt hade varit att utföra både intervju och vinjett för tydligare data att analysera utan att ge avkall på möjlighet att utforska respondenternas uppfattning på ett djupare plan.

Samtliga intervjuade nämner hemtjänstpersonalens betydelse för att upptäcka våld och vikten av en kontinuitet i kommunikation mellan enheterna. Om intervjuer genomförts med hemtjänstpersonal hade studiens resultat även kunnat spegla deras perspektiv i relation till biståndshandläggare och enhetschefers bild vilket eventuellt hade sett helt annorlunda ut. Det hade även varit av intresse och om möjligt ändrat utfallet i studien om fler intervjuer

genomförts med respondenter med mindre arbetslivserfarenhet inom området. Att intervjua respondenter med mycket erfarenhet sågs inledningsvis som en styrka för att erhålla en så rik empiri som möjligt. Då erfarenhet och förmåga att använda sig av magkänsla framkom under intervjuerna som en viktig faktor i att upptäcka våld väcktes tanke om att fler intervjuer med yrkesverksamma med mindre arbetslivserfarenhet hade givit möjlighet till jämförelse och fler dimensioner till studiens resultat.

Det var ett medvetet val att intervjua biståndshandläggare och enhetschefer i syfte att få en samlad bild av arbetet med våld mot äldre. Urskiljandet av respektive arbetsområde blev dock tydligt vid återgivning av resultatet vilket från början inte var avsikt. Det blev ett etiskt dilemma då enbart två enhetschefer intervjuats och hur citat återgavs gjorde det möjligt att röja identitet. En viss efterbearbetning i form av hopslagning samt borttagning av citat var nödvändigt för att uppnå konfidentialitetskravet. Hur samtliga respondenter framställs har noga avvägts och reflekterats över för att skydda dem från att bli uthängda eller identifierbara vid studiens presentation.

Reflektion kring hur förståelse på flera sätt påverkat aktuell studie har gjorts genomgående i alla studiens faser. Författarnas egen konstruktion av våld samt konstruktion av yrkesverksammas yrkesroller och rollprocesser har sannolikt påverkat den riktning som valts i ämnet. Det i kombination med att vara väl inlästa i ämnet har även avspeglats vid framtagning av intervjuguiden samt vilka följdfrågor som valt att ställas vid intervjutillfällena vilket sannolikt medfört en viss påverkan på studiens resultat.

Aktuell studie kan inte anses vara representativ för yrkesverksamma som arbetar med våld mot äldre. I den aktuella studien undersöks hur våld mot äldre konstrueras i en viss kontext utifrån ett teoretiskt ramverk vilket tolkats utifrån de specifika respondenter som medverkat. Empirin visar att konstruktion av våld är beroende av individens sociala kunskap och kan förstås utifrån hur den internaliserats in i yrkesverksammas yrkesroller och processer. Detta kan skiljas åt både inom de verksamheter som valts att undersökas, även i hur olika verksamheter och kommuner arbetar samt utbildar personal i våld mot äldre. Liknande resultat från tidigare forskning visar dock på att studiens resultat i viss mån går att överföra till andra kontexter och kunskapsområden.

7 SLUTSATS

Resultatet utifrån det empiriska materialet i relation till studiens syfte och frågeställningar, indikerar på att det saknas specifikt inriktad utbildning kring våld mot äldre inom aktuella verksamheter. Resultatet visar på att erfarenhet och samverkan är av stor betydelse i arbetet med att synliggöra och hantera våldsutsatta äldre men samtidigt saknas kunskap kring rutiner och riktlinjer inom verksamheterna. Respondenterna förlitar sig på magkänslan i mötet med äldre vilket innebär att föreställningar om äldre och ålderdom bör uppmärksammas inom organisationerna för att motverka ålderism och risken att våldstecken

förbises. Resultatet från studien kan bidra till att uppmärksamma våld mot äldre inom organisationerna och starta en diskussion eller intresse för att se vidare på fenomenet.

Den slutsats som dras är att det finns behov av vidare studier kring förebyggande och hantering av våldsutsatthet bland äldre. Kunskapsfrämjande forskning för yrkesverksamma skulle kunna vara studier där äldre själva berättar om hur de fått stöd att hantera sin våldsutsatthet. Förslagsvis kan kommunerna arbeta vidare med sina nyckelpersoner och göra dem synligare både för medarbetare inom kommunens verksamheter och för äldre. Genom synliggörande för äldre kan medvetenheten öka och information spridas om att det pågår arbete i våldsfrågan.

REFERENSER

- Acierno, R., Hernandez, M A., Amstadter, A B., Resnick, H S., Steve, K., Muzzy, W., & Kilpatrick, D. G. (2010). Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual and financial abuse and potential neglect in the United States: the national elder mistreatment study. *American journal of public health*, 100(2), 292–297.
<https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.163089>
- Ahnlund, P., Andersson, T., Snellman, F., Sundström, M., & Heimer, G. (2020). Prevalence and correlates of sexual, physical, and psychological violence against women and men of 60 to 74 years in Sweden. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(5-6), 1539-1561.
<https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1177/0886260517696874>
- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber.
- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur.
- Andersson, L., (2013). Ålderism. L. Andersson (red.) *Socialgerontologi* (s.329–365). Studentlitteratur.
- Andreasson, J., & Johansson, T. (2020). *Vetenskapsteori: grunder och tillämpning*. Studentlitteratur.
- Bengtson, V., Burgess, O. E., Parrott, M. T., Mabry, B. T., (2013). Ingenting är mer praktiskt användbart än en god teori; Förklaring och förståelse inom socialgerontologin. I L. Andersson (red.), *Socialgerontologi* (s.19–51). Studentlitteratur.
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (2011). *Kunskapssociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Wahlström & Widstrand.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77–101. <https://www-tandfonline-com.ep.bib.mdh.se/doi/abs/10.1191/1478088706qp0630a>
- Brottsförebyggande rådet. (2021). *Våld och misshandel*. Hämtad den 30 november 2021 från <https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-och-misshandel.html>
- Bryman, A. (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber.
- Caciula, I., Livingston, G., Caciula, R., & Cooper, C. (2010). Recognition of elder abuse by home care workers in Romania. *International psychogeriatrics*, 22(3), 403–408.
<https://doi.org/10.1017/S104161020999161X>
- Cooper, C., Selwood, A., & Livingston, G. (2008). The prevalence of elder abuse and neglect: a systematic review. *Age and ageing*, 37(2), 151-160. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1093/ageing/afm194>
- Djurfeldt, G., Larsson, R., & Stjärnhagen, O. (2018). *Statistisk verktyglåda 1 – samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Studentlitteratur.

- Edebalk, P-G. (2007). Den kommunala äldreomsorgen- om kriser förr och nu. I K. Svensson (Red), *Normer och normalitet i socialt arbete*. (s.199–210). Studentlitteratur.
- Eliasson- Lappalainen, R. (2016). Om olika vägar till kunskap. I A. Meeuwisse, H. Swärd, S. Sunesson, & M. Knutagård (Red), *Socialt arbete- en grundbok*. (s.334–350). Natur och Kultur.
- Eriksson (2001). *Ofrid? Våld mot äldre kvinnor och män- en omfångsundersökning i Umeå kommun*. Brottsoffermyndigheten.
<https://www.brottsoffermyndigheten.se/media/sxqfkrms/ofrid-v%C3%A5ld-mot-%C3%A4ldre-kvinnor-och-m%C3%A4n.pdf>
- Erlingsson, C., Saveman, B-I., & Berg, A. (2005). Perceptions of Elder Abuse in Sweden: Voices of Older Persons. *The Brief Treatment and Crisis Intervention journal*, 5(2), 213-227. <http://dx.doi.org/10.1093/brief-treatment/mhi017>
- Erlingsson, C., Carlson, S., & Saveman, B-I. (2006). Perceptions of elder abuse: voices of professionals and volunteers in Sweden- an exploratory study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 20(2), 151–159. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1111/j.1471-6712.2006.00392.x>
- Ernst Bravell, M. (2020a) Gerontologi- vad är det? I M. Ernst Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s. 19–45). Gleerups.
- Ernst Bravell, M. (2020b). Biologiskt åldrande. I M. Ernst Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s. 153–179). Gleerups.
- Fearing, G., Sheppard, C L., McDonald, L., Beaulieu, M., & Hitzig, S L. (2017). A systematic review on community-based interventions for elder abuse and neglect. *Journal of elder abuse & neglect*, 29(2-3), 102-133. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1080/08946566.2017.1308286>
- Finfgeld-Connett, D. (2014) Intimate partner abuse among older women: Qualitative systematic review. *Clinical nursing research*, 23(6), 664-683. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1177/1054773813500301>
- Fristedt, S. (2020) Funktionellt åldrande. I M. Ernst Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s. 183–205). Gleerups.
- Giddens, A. & Sutton, P.W. (2020). *Sociologi*. Studentlitteratur.
- Hydle, I., & Johns, S. (1993) *Övergrepp mot äldre- stängda dörrar och knutna nävar: en bok om misshandel i hemmet*. Studentlitteratur.
- Johansson, S. (2013). Kunskapsanvändning i äldreomsorgen. I Blom, B., Morén, S. & Nygren, L. (red.), *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning* (s.208–221). Natur & kultur.
- Johansson, L., & Östlund, L. (2020). Geriatrisk vård och omsorg. I M. Ernst Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s. 301–348). Gleerups.

- Johansson, T. & Lalander, P. (2018). *Vardagslivets socialpsykologi*. Liber.
- Joy Torgé, C., Johansson, L., & Östlund, L. (2020). Äldres psykiska hälsa och sårbarhet. I M. Ernst Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s.125–148). Gleerups.
- Joy Torgé, C., (2020). Samhällsteoretiska perspektiv på åldrande. I M. Ernst Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s. 237–262). Gleerups.
- Jönson, H., & Harnett, T. (2015). *Socialt arbete med äldre*. Natur och kultur.
- Kalman, H. (2013). Kunskap och kunnigt handlande. I B. Blom, S. Morén, & L. Nygren (red.), *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning* (s.48–62). Natur & kultur.
- Kalman, H., & Lövgren, V. (2019). Etik i forskning och etiska dilemman. En introduktion. I H. Kalman, & V. Lövgren (red.), *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. (s.9–22). Gleerups.
- Killick, C., & Taylor, B J. (2009) Professional decision making on elder abuse: systematic narrative review. *Journal of elder abuse & neglect*. 21(3), 211-238. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1080/08946560902997421>
- Killick, C., Taylor, B J., Begley, E., Carter Anand, J., & O´Brien, M. (2015). Older people’s conceptualization of abuse: a systematic review. *Journal of elder abuse & neglect*, 27(2), 100-120. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1080/08946566.2014.997374>
- Kunskapsguiden (2020). *Ansökan om bistånd enligt 4 kap. 1§ SoL*. Hämtad den 8 december 2021 från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/aldre/bistand-enligt-socialtjanstlagen-for-aldre-personer/ansokan-om-bistand-enligt-4-kap.-1--sol/>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur.
- Lindert, J., De Luna, J., Torres-Gonzales, F., Barros, H., Ioannidi-Kopolou, E., Melchiorre, M G., Stankunas, M., Macassa, G., & Soares, J F. J. (2012). Abuse and neglect of older persons in seven cities in seven countries in Europe: a cross-sectional community study. *International journal of public health*, 58(1), 121–132. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1007/s00038-012-0388-3>
- Länsstyrelsen Stockholm. (2016). *Kunskap hjälper våldsutsatta äldre- utvärdering av utbildning inom äldreomsorgen*. Rapport 2016:14. <https://aldrecentrum.se/wp-content/uploads/2020/07/Kunskap-hj%C3%A4lper-v%C3%A5ldsutsatta-%C3%A4ldre-rapport-2016-14-2016-06-21.pdf>
- McGarry, J., Simpson, C., & Hinchliff-Smith, K. (2011). The impact of domestic abuse for older women: a review of the literature. *Health & social care in the community*, 19(1), 3-14. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1111/j.1365-2524.2010.00964.x>
- Meyer, S, R., Lasater, M, E., & García-Moreno, C. (2020) Violence against older women: A systematic review of qualitative literature. *PloS one*, 15(9), p.e 0239560. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239560>

- Moser Hällén, L. & Sinisalo, E. (2018a). Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer i en samhällskontext. I L. Moser Hällén, E. Sinisalo (red). *Våld i nära relationer: socialt arbete i forskning, teori och praktik* (s. 15–27). Liber.
- Moser Hällén, L. & Sinisalo, E. (2018b). Vem är den våldsutsatta. I L. Moser Hällén, E. Sinisalo (red). *Våld i nära relationer: socialt arbete i forskning, teori och praktik* (s. 53–64). Liber.
- Mysyuk, Y., Westendorp, R. G. J., & Lindenberg, J. (2013). Framing abuse: explaining the incidence, perpetuation and intervention in elder abuse. *International psychogeriatrics*, 25(8), 1267–1274. <https://doi.org/10.1017/S1041610212002281>
- Mysyuk, Y., Gerardus Johannes Westendorp, R., & Lindenberg, L. (2016). How older persons explain why they became victims of abuse. *Age and Ageing*, 45(5), 696–702. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1093/ageing/afw100>
- Naughton, C., Drennan, J., Lyons, I., & Lafferty, A. (2013). The relationship between older people's awareness of the term elder abuse and actual experiences of elder abuse. *International Psychogeriatrics*, 25(8), 1257–1266. <https://doi.org/10.1017/S1041610213000513>
- Nygren, L. (2016). Socialt arbete i praktik, forskning och utbildning. I A. Meeuwisse, H. Swärd, S. Sunesson, & M. Knutagård (Red), *Socialt arbete- en grundbok*. (s. 128–144). Natur och Kultur.
- Olaisson, A., Torres, S., & Forsell, E. (2018). Professional discretion and length of work experience: what finding from focus groups with care managers in elder care suggest. *Journal of social work practice*, 32(2), 153–167. <https://doi.org/10.1080/02650533.2018.1438995>
- Patel, R., & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur.
- Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Natur & kultur.
- Pillemer, K., Burnes, D., Riffin, C., & Lachs, M. S. (2016). Elder abuse: Global situation, risk factors, and prevention strategies. *The Gerontologist*, 56(2), 194–205. <https://doi.org/10.1093/geront/gnw004>
- Regeringskansliet. (2014). *Nationell strategi om våld mot äldre personer inom vård och omsorg*. <https://www.regeringen.se/contentassets/e622f969499a4884ac2c9fbc495902a0/nationell-strategi-om-vald-mot-aldre-personer-inom-var-d-och-omsorg--bilaga-till-protokoll-vid-regeringssammantrade-2014-06-12-nr-ii15>
- Region Gotland (2013). *Ofredad- om våld och övergrepp mot äldre personer*. https://kvinnofrid.nu/PDF/Publicerat/OFREDAD_web.pdf

- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453
- SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikproving-av-forskning-som_sfs-2003-460
- Socialstyrelsen. (2014). *Blånader och silverhår. Utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2014-1-4.pdf>
- Socialstyrelsen. (2016). *Våld: handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2016-6-37.pdf>
- Socialstyrelsen. (2021). *Statistik om socialtjänstinsatser till äldre 2020*. <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistikammen/socialtjanstinsatser-till-aldre/>
- SOSFS 2014:4. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer*. <https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/foreskrifter-och-allmanna-rad/konsoliderade-foreskrifter/20144-om-vald-i-nara-relationer/>
- SOSFS 2014:5. *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS*. <https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/foreskrifter-och-allmanna-rad/konsoliderade-foreskrifter/20145-om-dokumentation-i-verksamhet-som-bedrivs-med-stod-av-sol-lvu-lvm-och-lss/>
- Statistiska centralbyrån. (2021). *Sveriges befolkningspyramid*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/sveriges-befolkningspyramid/>
- Sundström, G. (2020). Äldre livsvillkor i ett historiskt perspektiv. I M. Ernsth Bravell, & L. Östlund (Red.), *Äldre och åldrande*. (s. 49–70). Gleerups.
- Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. Natur & kultur.
- Sveriges kommuner och regioner. (2021). *Våldets konsekvenser*. <https://skr.se/skr/arbetsgivarekollektivavtal/arbetsmiljo/valdinararelationstodfordig-somchef/valdetskonsekvenser.35404.html>
- Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Gleerups utbildning.
- Van Lawick, J. (2013). *Våld i nära relationer*. Studentlitteratur.

- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf
- Världshälsoorganisationen. (2002). *The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse*.
https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf
- Världshälsoorganisationen. (2021). *Elder abuse*. Hämtad den 30 november 2021 från
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>
- Weeks, E. L., Lynn Richards, J., Nilsson, T., Kozma, A., & Bryanton, O. (2008). *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 16(2), 1-15. https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1300/JO84v16n02_01
- Wenneberg, S.B. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. Liber.
- Yechezkel, R., & Ayalon, L. (2013). Social workers' attitudes towards intimate partner abuse in younger vs. older women. *Journal of family violence*, 28(4), 381–391. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1007/s10896-013-9506-0>
- Yon, Y., Mikton, C R., Gassoumis, Z D., & Wilber, K H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet global health*, 5(2), e147-e156. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30006-2)
- Yunus, R M., Hairi, N N., & Choo, W Y. (2019). Consequences of elder abuse and neglect: a systematic review of observational studies. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2), 197-213. <https://doi-org.ep.bib.mdh.se/10.1177/1524838017692798>

BILAGA A; INFORMATIONSBREV

Hej!

Vi är två studenter från socionomprogrammet termin sex vid Mälardalens högskola i Eskilstuna. Vi skriver nu vår C-uppsats med inriktning på våld mot äldre.

I vårt arbete är vi intresserade av att undersöka hur ämnet våld mot äldre hanteras inom vård- och omsorgsförvaltningen. Syftet är att få en bättre bild av hur mycket kunskap som finns i ämnet och hur yrkesverksamma arbetar med målgruppen.

Vår avsikt är att göra en kvalitativ undersökning i form av intervjuer med yrkesverksam personal inom vård- och omsorgsförvaltningen och vänder oss nu till er biståndshandläggare. Tanken är att få en fördjupad och samlad bild av hur ni arbetar kring ämnet våld mot äldre.

Medverkan i studien är helt frivillig och anonym. Intervjumaterialet kommer att behandlas konfidentiellt och enbart för vår studie. Du kan också när som helst under arbetets gång välja att avbryta din medverkan. Vi önskar att spela in intervjuerna för att kunna återge intervjusvaren så noggrant som möjligt. Är du intresserad av att delta får du gärna återkomma till oss så vi kan boka in en tid som passar. Intervjun beräknas vara på ca 45 minuter och kan genomföras antingen digitalt eller fysiskt.

Alla svarande kommer att vara anonyma och alla uppgifter som kommer oss till handa kommer hanteras och behandlas så att obehöriga inte kan ta del av dessa i enlighet med rådande dataskyddsförordning.

Vill du veta mer eller har frågor så hör gärna av dig!

Tack på förhand!

Med vänlig hälsning

Akila Hamdi och Phernilla Johansson Sjövik

ahi19005@student.mdh.se

pjk19001@student.mdh.se

BILAGA B; INTERVJUGUIDE

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor:

Kan du berätta lite om din bakgrund.

Hur länge har du arbetat i din nuvarande arbetsroll

Har du någon erfarenhet sedan tidigare inom området äldre genom arbete eller studier

Vad är dina huvudsakliga arbetsuppgifter

Kunskap om våld mot äldre:

Har du fått någon utbildning i ämnet våld mot äldre?

Om utbildad:

- Vilken typ av utbildning/ Vad innefattas i en sådan utbildning?
- Är det en utbildning som uppdateras regelbundet?
- När erbjuds ni möjlighet att få utbildning (när man börjar jobba med bistånd eller hur är det organiserat?)

Om inte utbildad:

- Varför tror du att du inte har fått gå en sådan utbildning?
- Anser du att det skulle behövas en sådan utbildning?

Har du annan kunskap i ämnet våld mot äldre?

Hur skulle du beskriva vad våld mot äldre är?

Upplever du att ni inom er organisation har tillräcklig kunskap om våld mot äldre?

Hur arbetet kring våld mot äldre bedrivs på yrkesverksams arbetsplats:

Hur arbetar ni med våld på din arbetsplats?

- Vad har ni för rutiner
- Har ni några riktlinjer eller/och handlingsplaner att förhålla er till i arbetet med våld?
- Hur pratar ni internt om våld?
- Hur arbetar ni för att identifiera samt förebygga våld?

Samverkar ni med andra aktörer inom eller utom er verksamhet?

- Hur ser samverkan ut?

- Samverkar ni enbart när det finns indikation på våld eller sker det regelbundet, Kunskapsutväxling/kunskapsutveckling?

Hur ser samarbetet ut mellan er och enheterna?

- Har ni en direkt kontakt med enhetscheferna?
- Pratar ni regelbundet och lyfter frågan kring våld?
- Hur agerar ni om det skulle uppdagas något via enheterna?

Har ni inom er verksamhet resurser/insatser för att hjälpa en våldsutsatt äldre?

- Vilket stöd kan en äldre få?
- Hur arbetar ni för att nå de våldsutsatta?

Yrkesverksams erfarenheter kring våld mot äldre:

Har du kommit i kontakt med våldsutsatta äldre i ditt arbete?

Kan du beskriva ett fall eller tillfälle då du eller någon av dina kolleger varit med om en situation som berört våld?

- Hur har ni hanterat det?
- Vad indikerade att det rörde sig om våld? Riskfaktorer?
- Vad hände sen? Följs det upp?

Har du någon uppfattning om vilket våld som är främst förekommande?

Enligt din erfarenhet, hur uppdagas det att en person är våldsutsatt?

- Vilket är enligt din upplevelse det vanligaste sättet att det framkommer förekomst av våld?
- Händer det att det kommer från den våldsutsatta själv?
- Vad gör ni när den utsatta kanske inte förstår att hen är utsatt?

Upplever du som biståndshandläggare/enhetschef att du har tillräckligt med verktyg att stötta en våldsutsatt äldre?

Om inte:

- Vad tror du att det beror på? (tidsbrist, kunskapsbrist, begränsat handlingsutrymme, begränsade insatser).
- Vilka verktyg upplever du skulle hjälpa dig i ditt arbete att stötta en våldsutsatt äldre?

Om det finns tillräckligt med verktyg:

- Kan du beskriva dina främsta verktyg i arbetet att stötta en våldsutsatt

Upplever du att det finns utmaningar i arbetet med våldsutsatta? I så fall beskriv hur du upplever det.

Tack för att du ställde upp på en intervju med oss!

Får vi ta kontakt igen om vi upptäcker att vi missat något?

Box 883, 721 23 Västerås **Tfn:** 021-10 13 00
Box 325, 631 05 Eskilstuna **Tfn:** 016-15 36 00
E-post: info@mdh.se **Webb:** www.mdh.se